I. Értekezések.

1.

A' Jászokról, mint Magyar Nyelvü Népről és Nyilazokról.

(Bérekesztés.)

66. §.

Nem hordjuk itt föl a' tanu helyeket a'ról, hogy Idősb Plinius Illuricumba PRUSSAE, Appiánus PURISSAE Népet helyheztet, és Strábó Pannónia lakosai között PIRUSTAE Népet emleget: Mi itt most egyedül a' Lengyel Írók mellett akarunk maradni, 's azért csak Dlugoss, Michovi Mátyás és Cromer tekéntetéhez folyamodunk. Dlugoss írja a' régi PRUTHENUS és LITHUÁNUS Nyelvről: „*Fuit autem pro ea tempestate PRUTHENORUM Gens saeva et crudelis, idololatriae et cultui daemonum et tam coeco et caliginoso dedita errori, ut solem, lunam, stellas, bestias, aves, ignem, et cetera creata pro diis coleret, et quasdam sylvas, lacus et aquas, quas neque piscatu, venatu, aut incisione contingere licebat, sacras putaret, SPECIALE HABENS IDIOMA A LATINO TAMEN aliquantulum DERIVATUM, ET QVOD CUM LITHUANICO HABET CONCORDANTIAM ALIQVAM, eosdemque paene ritus, deos et sacra eadem colentes, unum et eundem sacrorum Pontificem*

apud Civitatem eorum, pro metropoli habitam, ROMOVE vocatam, residentem, a ROMA intitulatam, venerabantur, cujus jussa a singulis non obedienter impleri capitale erat, et qui Pontifex KRIVE eorum lingua appellatus est." Az az: „*Azon időben a' PRUTHENUS Nemzet vad és kegyetlen, bálvány imádó, ördög tisztelő, 's olly vak és homályos hibát követő volt, hogy a' napot, holdat, tsillagokat, madarakat, tüzet és más teremtményeket Istenek helyett tisztelt, 's némelly erdőket, tovakat és vizeket, mellyeket sem halászat, sem vadászat, sem vágás által nem vala szabad illetni, szenteknek tartott, KÜLÖNÖS TULAJDON NYELVE LEVÉN, MELLY valamennyire A' RÓMAI NYELVTŐL SZÁRMOZOTT, és a' mellynek A' LITHUÁNUS NYELVVEL VALAMELLY EGYEZÉSE VAGYON, tsak nem egy szokásokat, Isteneket és vallásbeli Áldozatokat tartván, egy Fő Papot, 'ki a' RÓMÁTÓL hivatott ROMOVE nevü Fő Városban lakott, tiszteltek. E'nek parantsait fő vesztés alatt mindenki teljesiteni köteles volt, és a' kit saját nyelvükön KRIVE néven hivtak.*"

67. §.

Így folytatja tovább Dlugoss a' PRUTHENUS Nyelvről sorait: „*Unius et moris et LINGVAE, cognationisque PRUTHENI ET LITHUANI, SAMOGITAEQUE fuisse dinoscuntur, et bellis Civilibus in Italia per Caesarem et Pompejum exortis, flagrantibus civilibus Bellis Italiae, VETERIBUS SEDIBUS DESERTIS, in has, quas incolunt oras, venisse, sedesque suas in nemoribus et desertis, fluminibus, stagnis et paludibus obsitis,*

posuisse, ad instar quoque Romae civitatem principalem Romove condidisse, et summum sacrorum Antistitem illic locasse eos asserunt, ET QVAMVIS GENTES IPSAE IN PRONUNCIATIONE VERBORUM DIFFERUNT, quemadmodum Poloni, Bohemi, Rutheni, NIHILOMINUS IN MULTIS CONVENIUNT, NON UNIUS TAMEN STIRPIS ET LINGVAE FUISSE AESTIMANTUR; SED PRUTHENIS alia fertur fuisse, quam LITHUANIS et SAMOGITIS, Origo. Dum enim Prussias Bithyniae Rex, apud quem Annibal Poenorum Dux, a Populo Romano victus et fugatus, exulavit, svasu Annibalis temere contra Populum Romanum bellum suscepisset, et publicam pugnam, non respondentibus fibris, dum exta conspicerent, inire esset ausus (ubi etiam in hunc modum ab Annibale increpabatur: An tu, inquit, o Prussias vitulinae carunculae credere mavis, quam Imperatori probato?), conflictus ergo et superatus, Prussias cum Bithyniis, gente sua, in aquilonarem oram Romanos fugiens venit, et ex suo titulo Prussiae nomen fecit. Bithynii autem Populi etiam in hanc diem manent vestigia, quoniam nonnulli PRUTHENI PRISCAE LINGVAE RETINENT VOCABULA, ET AB AEOLICIS, DORICIS, ATTICIS ET JONICIS COMPETENTER INTELLIGUNTUR." Az az: „*EGY szokásuak, NYELVÜEK és Atyafiságuak A' PRUTHENUSOK, A' LITHUANUSOK ÉS A' SAMOGITÁK, 's polgári Egyenetlenségek ütvén ki Olasz Országban Caesar és Pompejus között, a' polgári háborúk dühe alatt Olasz Országban, ELHAGYVÁN RÉGI LAKHELYEIKET, azon tájokra jöt-*

tek, mellyekben most laknak, 's telepedésüket berkekben, 's vizektől, tovaktól és posványoktól ellepetett Pusztákban helyheztették, Róma gyanánt Romove Fővárost épitették, 's belé Fő Papot iktattak, és ámbár E' NEPEK A' SZÓ-KIMONDASBAN ÚGY KÜLÖNBÖZNEK, mint a' Polonusok, Bohemusok és Ruthenusok, MINDAZONÁLTAL SOKBAN MEGEGYEZNEK, DE E' MELLETT IS NEM EGY AGU ÉS NYELVÜEKNEK TARTATNAK: HANEM A' PRUTHENUSOKNAK MÁS EREDET TULAJDONITTATIK, MINT A' LITHUÁNUSOKNAK ÉS SAMOGITÁKNAK. Mert, midőn Prussiás Bithuniai Király, kinél a' Római Néptől meggyőzetett 's futamodásnak eredett Annibál Poenus Vezér számkivetésben volt, Annibál jovaslásából a' Római Nép ellen vakmerően hadat kezdett, 's mind a' mellett, hogy a' jóslások a' belekből nem kedvezének, nyilván megüthözni mert (e'kor Annibáltól így megis dorgáltatott: Hát te Prussiás a' borjubélnek inkább akarsz hinni, mint a' tapasztalt Hadvezérnek?), Prussiás meggyőzetvén, Bithunus Népével, a' Rómaiak elől futva, az eszaki tájokra ment, és saját nevétől Prussiának nevet adott. A' Bithunus Népnek mai napig vagynak nyomai, mivel némelly PRUTHENUSOK A' RÉGI NYELVNEK SZOVAIT MEG TARTJÁK, ÉS AZ AEOLIAI, ATTIKAI ÉS JÓNIAI NÉPEKTŐL ILLENDŐEN MEGÉRTETNEK." *) Ha jól értjük e' helyet, itt hasonlitása által a' Pruthenus, és a' fölebbiek szerént az e'hez közelitő Jaczwingus,

---

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1711. fol. Tomo I, col. 118—119.

a' Lithuániai és a' Samogita Nyelvet Dlugoss a' Lengyel, Tseh és Szláv-Orosz Nyelvtöl egyenesen megkülönbözteti.

68. §.

Michovi Mátyás Lengyel Író († 1523-dik évben) beszéli: „*Praeterea LINGVAGIUM LITHUANICUM est quadripartitum. Primum Lingvagium est JACZWINGORUM, ut horum, qui circa castrum Drohicin inhabitarunt, ET PAUCI SUPERSUNT. Alterum est LITHUANORUM et SAMAGITHARUM. Tertium PRUTENICUM. Quartum in Lothua seu Lothihola, id est LIVONIA, circa fluvium Dzuina, et Rigam Civitatem. Et horum quamquam eadem sit Lingua, unus tamen non plene alterum intelligit, nisi cursivus et qui vagatus est per illas terras. Habuit hoc Lingvagium quadripartitum tempore idololatriae Pontificem maximum unum, quem Crive appellabant, morantem in civitate Romove, a Roma dicta, quoniam hoc Lingvagium de Italia jactat se se advenisse, et habet nonulla vocabula Italica in suo sermone. De isto Crive et Civitate Romove in Legenda S. Adelberti pontificis et martyris legitur. Et scias, quod in PRUSSIA JAM PAUCI PROFERUNT PRUTENICUM, SUBINTRAVIT SIQVIDEM LINGVA POLONORUM ET ALEMANNORUM: Sic et in Lothua pauci Villani profitentur hanc lingvam, quia subintravit Alemannicum. In Samagitthia autem, quae est longitudinis quinquaginta milliariorum, et IN LITHUANIA, quae in longum triginta milliaria continet, IN VILLIS LI-*

THUANICUM LOQVUNTUR, ET IN MAGNA PARTE POLONICUM PROFITENTUR: NAM ET SERMONE POLONICO SACERDOTES EIS PRAEDICANT IN ECCLESIIS." Az az: „*Továbbá a' LITHUÁNIAI NYELV négyféle. Első Nyelv a' JACZVINGOKNAK Nyelvük, mint azoké, kik Drohicin Vár körül laktak, ÉS MÁR KEVESEN VAGYNAK; a' másik a' LITHUÁNUSOKÉ és SAMAGITHÁKÉ; a' harmadik a' PRUTHENUSOKÉ; a' negyedik a' Lothuaiaké, vagy Lothiholaiaké, az az: LIVÓNIAIAKÉ, a' Dzuina vize és Riga város körül. És ezeknek bár egy nyelvük, egészen egyik a' másikat még sem érti, ha csak nem járt kelt és vándorlott e' földeken. Volt e' négyféle Nemzetnek, míg bálványozók voltak, egy Crive nevet viselő Fő Papuk, ki a' régi Rómától neveztetett Romove városban lakott; mert e' Nyelvek azt hírdetik magukról, hogy Itáliából szakadtak által, 's vagynak is bennük némelly Itáliai szovak. E' Crive Fő Papról és Romove Városról szent Adalbert életében vagyon emlekezet. És tudd meg, HOGY PRUSSIÁBAN MÁR KEVESEN BESZÉLNEK PRUTHENUS NYELVEN, MINTHOGY SZÓRÁSBA JÖTT ITTEN A' LENGYEL ÉS NÉMET NYELV: Igy Lothuában is kevés Városiak beszélik e' Nyelvet, mivel keletbe jött ott is a' Német Nyelv. Samagitthiában pedig, mellynek hosszasága ötven mértföldnyi, és LITHUÁNIÁBAN, mellynek hosszasága harmintz mértföldnyi, a' VÁROSOKBAN LITHUÁNUS NYELVEN BESZÉLNEK, ÉS NAGY RÉSZBEN LENGYELÜL SZÓLANAK, MERT LENGYEL NYEL-*

VEN IS PREDIKÁLNAK NEKIK A' PAPOK A' TEMPLOMOKBAN." *)

69. §.

Más helyen följegyzette ugyan Michovi Mátyás Lengyel Iró: „*Exterminatis itaque idolis, GENS LITHUANORUM per aliquot dies de articulis fidei et Oratione Dominica per Sacerdotes Polonos, magis tamen per Regem Vladislaum, QVI LINGVAM GENTIS NOVERAT, edocebatur, et sacra baptismatis unda renascebatur.*" Az az: „*Kiüzetvén tehát a' bálványok, a' LITHUÁNUS NEMZET néhány napig a' hit ágozataira és az Úr Imádságára a' Lengyel Papoktól, de még inkább Vladislaus Királytól, KI E' NEMZET NYELVÉT TUDTA, tanittaték és a' szent keresztség vizével meghinteték.*" Alább valamivel: „*Rex itaque Vladislaus primum eos Pater Noster, deinde Symbolum docuit, QVONIAM NULLUS SACERDOTUM LINGVAM SAMAGITTICAM NOVERAT.*" Az az: „*Vladisláv Király tehát elöször öket Mi Atyánkra, azután a' Hiszek egy Istenbenre tanitotta, MERT a' PAPOK KÖZÜL EGYIK SEM TUDTA A' SAMAGITTIAI NYELVET.*" Még alább: „*Mednicensis Ecclesiae primus Episcopus Mathias, origine Almanus, in Vilna tamen natus, eo, quod Linguam LITHUANICAM et SAMAGITTICAM norat, praefectus est et consecratus. Contigit autem in prima plantatione, dum SAMAGITTAE per Magistrum Nicolaum Vazic, fratrem Ordi-*

*) Joannis Pistorii, Corpus Historiae Polonicae. Basileae, 1582. fol. Tomo I, 146. Mathiae à Michov, Sarmatia, Libro II, cap. 3.

nis Praedicatorum, Regium Praedicatorem, PER INTERPRETEM institutorentur de fide." Az az: „*A' Medniki Egyház elsö Püspökévé Mátyás, eredetére nézve Német, még is Vilnai születés, fölszenteltetett, mert a' LITHUÁNIAI és SAMAGITTIAI Nyelvet tudta. Történt pedig az elsö téritéskor, midön a' SAMAGITTÁK a' Prédikátor Szerzetbeli Vazic Miklós Mester és Királyi Beszédnektöl TOLMÁTS ÁLTAL tanittatnának a' hitben.*" *) Egy egészen más helyen pedig, hol Michovi Mátyás rendre elöszámlál minden Európai SZLÁV NÉPEKET nevezet szerént (kik között azonban sem a' Jaczwingok, sem a' Pruthenusok, sem a' Lithuánusok, sem a' Livóniaiak, sem végre a' Samagittiaiak elö nem jönek), hírdeti: „*Sed ET LITHUANI JAM SCLAVONISANT.*' Az az: „*DE A' LITHUÁNUSOK IS MÁR TÓTOSULNAK.*" **) Ezek szerént Michovi Mátyás is híven megkülönbözteti a' Prussus és Lithuánus Nyelvet a' SZLÁV NYELVEKTÖL.

70. §.

Cromer Mártonnál olvashatni: „*Constat certe Prussiam ab aliis, quam nunc, Populis olim habitatam esse, qui sive Prussi, sive Borussi, sive Borusci secundum Stellam dicti sunt: quorum exstant adhuc Reliquiae quaedam in vicis atque pagis Tractus Varmiensis et Sambiensis, LINGVA UTENTES LITUANICAE NON ABSIMI-*

---

*) Joannis Pistorii, Corpus Historiae Polonicae. Basileae, 1582. fol. Tomo I, pag. 143—144. Mathiae à Michov, Sarmatia. Libro II, cap. 2.

**) Joannis Pistorii, Corpus Historiae Polonicae. Basileae, 1582. fol. Tomo I, pag. 134. Mathiae à Michov, Sarmatia. Libro I, cap. 13.

LI. Quodam autem tempore partim a Polonis, partim a Teuthonibus, Mariae Militiae adscriptis, subactam et occupatam, in hoc usque tempus a GERMANIS et POLONIS habitari, DELETIS FERE VETERIBUS ILLIS PRUSSIS: NIHILO TAMEN MINUS HI QVOQVE POLONI ET GERMANI PRUSSORUM NOMEN RETINENT." Az: Az: „*Bizonyosan tudatik, hogy Prussiában hajdan más Népek laktak, mint mostanában, akár Prussusoknak, akár Borussusoknak, akár Stella állitása szerént Boruskusoknak hivattak: Kiknek még most is némelly maradékaik a' Vármiai és Sambiai kerület faluiban fönmaradtak, és a' LITUÁNUS NYELVHEZ KÖZELITŐ NYELVVEL ÉLNEK. Azonban némelly időben részént a' Lengyelektöl, részént a' Boldogságos Szüz Mária Teutho Vitézeitöl meghodittatván, Prussiát mai napig, KI IRTATVÁN TSAK NEM MIND AZON RÉGI PRUSSUSOK, A' LENGYELEK és NÉMETEK lakják, de még is hasonlóképen E' LENGYELEK ÉS NÉMETEK IS PRUSSUSOKNAK NEVEZTETNEK.*"— Más helyen ismét így szól Cromer Márton: „*Quibus finibus nunc Livones, Lithuani, Samagitae et Prussi, VETUS NOMEN RETINENTES, continentur, gentes imperiis quidem et rei publicae ratione nunc distinctae, sed eadem paene inter se lingua vulgo adhuc utentes, SLAVICAE PRORSUS DISSIMILI, sed quae non paucas habeat admixtas LATINAS VOCES, corruptas fere, et magis ITALICA vel HISPANICA nota signatas, quam Latina. Quamquam Teuthones et Germani in eam oram, quae maritima est, et Prussia ac Livonia nunc*

vocatur, devictam, COLONIAS POSTERIORI TEMPORE DEDUXERUNT: quod suo loco attingemus: Hinc usitatior jam est apud eas Gentes LINGVA GERMANICA, quam VETUS illa, et VERNACULA, praesertim in Urbibus et Oppidis: Quemadmodum apud LITHUANOS usuvenit, ut propter vicinitatem commerciaque Russorum, ET COLONIAS ETIAM DEDUCTAS, multum utantur SERMONE RUSSICO." Az az: „*A' melly határok között most a' Livóniaiak, Lithuánusok, Samagiták, és a' RÉGI NEVET FÖNTARTÓ Prussusok laknak, mint különbféle hatalom alatt élő és a' köz társaság elrendeltetésére nézve egymástól különböző Nemzetek: De ezek tsak nem ugyan egy, MEG IS A' SZLÁV NYELVTÖL EGÉSZEN KÜLÖNBÖZŐ, Nyelven beszélnek, mellybe a' LATÁN NYELVNEK nem kevés szovai vagynak keveredve, 's ezek is elromolva jönek elő benne, inkább hasonlitván az ITÁLIAI és SPANYOL Nyelv jegyeihez, mint a' Latánéhoz. Azonban a' Teuthonesek és Germánusok a' Prussia és Livónia név alatt esméretes Tenger Melléki Tájokra, midőn azokat meghóditották, KÉSŐBBEN GYARMATOKAT VEZETTEK, mint a'nak helyén emliteni fogjuk: Ezen okból nagyobb keletben vagyon e' Népeknél a' NÉMET NYELV, mint a' RÉGI és NEMZETI, főkép a' Városokban és Mező Városokban: Valamint a' LITHUÁNUSOK is a' szomszédság, a' kereskedés és az oda is KÜLDÖTT GYARMATOK MIATT, sokat beszélnek RUSSUS NYELVEN.*" *) Lehet-e már e'nyi Lengyel Tanu Téte-

*) Martini Cromeri, De Origine et Rebus gestis Polonorum. Basileae, 1555. fol. Libro I, cap. 5. pag. 9—10. — — Libro III, pag. 61.

lek ellen igaza Sarnicius Szaniszlónak a'ban, hogy a' Podláchiai JAZWING NEMZET Nyelve, melly a' Prussus és Lithuánus Nemzet Nyelvéhez közelitett, SZLÁV NYELV volt?

71. §.

Sarnicius Szaniszló, mint soraiból (a' 45. és 46. §-ban) látható, az egyetlen egy CUNHÁT nevet hozta föl állitása okáúl, midön e' JAZWING Vezér nevét OROSZ SZÓVÁ tette. De tudni kell egyfelül azt, hogy Dlugossnál a' CUNHÁT vezér neve COMÁTH *); másfelül figyelmezni szükséges a'ra is, a' mit a' Tudós Adelung a' JAZWING Tulajdon Nevekröl ime bölts soraiban mond: „*Überdiess hat man von ihrer Sprache nichts als einige Eigennahmen ihrer Beherscher, KOMATUS, MESTOR, RAUSIMODUS, TAIFAL und PODLAKUS; aus welchen sich nichts machen lässt.*" Az az: „*Ezenkivül Nyelvükböl semmi más fön nem maradott, mint Vezéreiknek néhány Tulajdon Nevük, úgymint KOMÁTUS, MESTOR, RAUSIMODUS, TAIFAL, és PODLÁKUS; mellyekböl semmit sem lehet megállapitani.*" **) A' Tulajdon Nevek hajdan is, mint ma, a' Kény és Módi tárgyai valának, mellyekböl a' Nemzet Nyelve miségére bátron és mindenkor okoskodni nem lehet. Söt, ha bizonyos volna is az, hogy a' CUNHÁT, vagy COMÁTH név valóban OROSZ NÉV; ha bizonyos volna, hogy a' PODLÁCHIAI JAZWINGOK és a' MAGYAR ORSZÁGI JÁSZOK is hajdan OROSZ NYEL-

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1711. fol. Tomo I, col. 771. Libro VII.

**) Johann Christoph Adelung, Mithridates, oder allgemeine Sprachenkunde. Berlin, 1809. 8. II. Theil, S. 700.

VET beszéltek, még a'kor is fönmaradna az a' legfontosabb kérdés: Vallyon az OROSZ-MAGYAR, vagy a' SZLÁV-OROSZ NYELVET beszélték-e? Borsod, Szabolts és Szathmár Vármegyében minden gyermek tudja, hogy Magyar Országban laknak OROSZ-MAGYAROK is. Az, hogy mostanig Ezeket is, mint a' Palótzokat, a' Tudós Világgal a' Magyarok meg nem esmértették, állításunk valóságát el nem ronthatja. Ne is ütközzék meg azon néki, hogy mi OROSZ-MAGYAROKAT emlegetünk. Maga Nestor, az Orosz Történet Író, mondja egy helyen: „*Elmenének a' Tengeren által a' WARAEGUS RUSSUSOKHOZ: Mert úgy hivatának a' Waraegusok RUSSUSOKNAK, mint mások Schwédeknek, Normannusoknak, Angliaiaknak és Gotusoknak. Ezen WARAEGUSOKNAK mondák a' Tsudok, SZLÁVOK, és Krivitsek: Nagy a' mi Tartományunk, jó és mindennel megáldatott; de nintsen benne Rendtartás; jőjetek hozzánk Fejedelmeknek, és kormányozzatok bennünket.*" Más helyen ugyan Nestor írja: „*És ezen KIKÖLTÖZÖTT WARAEGUSOKTÓL, 's e'től az időtől kezdve, nyerte RUSSIA az ő RUSSIA nevét. Még a' mai napig is a' Novgoródiak WARAEGUS NEMZETBŐL valók; ELŐBB SZLÁVOK VOLTAK.*" *) Innend írta Karamsin, a' legújabb és legtudósabb Orosz Történetíró, Bayerrel, Müllerrel, és Schlözerrel egyezőleg: „*DIE WARAEGER WAREN KEINE SLAWEN.*" Az az: „*A' WARAEGUSOK NEM VOLTAK SZLÁVOK.*"

---

*) Nestor. Von August Ludwig Schlözer. Göttingen, 1802. 8. II. Theil, S. 175—177. — — — S. 192—195.

*) Ha Frähn a' JÁSZ Nemzet neve alatt, Schlözer tévedése után, ÁSUS, vagy OSSUS Nemzetet, az az: ÚZUSOKAT, nem értett volna, a' WARAEGUS Nemzetet első tette volna, és tudósan, JÁSZ Nemzetté. **) A' WARAEGUSOK, kiket Abd erraschid ben Salech Bakuvy Arabs Író YASU-BARANKOKNAK nevez, igen is, a' mint máskor bőven előadni fogjuk, ILLURI (Dromitae = Fugitivi) JÁSZOK valának.

72. §.

Így semmit sem terhelik Előadásunkat Kadlubkó Vintzének († 1223-dik évben) ime sorai:, „*SUNT autem POLLEXIANI GETHARUM SEU PRUSSORUM Gens atrocissima, omnium ferarum immanitate truculentior, propter vastissimas intercapedines, propter concretissimas nemorum densitates, propter bituminata inaccessibilia palustria. Horumque LATRUNCULOS* (Polowtzios) *quidam RUTHENORUM DROHICINENSIS PRINCEPS fovere clanculo consveverat, qui primus indignationis* (Casimiri Regis) *excipit aculeos.*" Az az: „*A' POLLEXIÁNUSOK A' GETA* (Palótz), *vagy PRUSSUS NEMZETSÉGBŐL VALÓK, igen kemény Nemzet, 's minden vadak dühösségüknél kegyetlenebb, a' temérdek Pusztaságok, igen sürü Erdők, és közelithetetlen posvány Tovak miatt. Ezeknek PALÓTZAIKAT* (Latrunculos) *a' RUTHENUSOKNAK DROHICINI FEJEDELMÜK titkon elősegiteni szokta, és azért Ka-*

*) Karamsin's, Geschichte des Russischen Reiches. Riga, 1820. 8. I. Band, S. 258. Anmerkungen.

**) C. M. Frähn, Ibn-Foszlans und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit. St. Petersburg, 1823. 4. S. 203—204.

zimir Király nehezteléséнek első fúlánkait kéntelen volt érzeni." *) Nevezetes e' hely, mert itt a' még virágzásban volt Podláchiai JAZWINGOK, az az: a' DROHICINIAK, egyszerre Geta és Latrunculus, az az: Palótz, meg Prussus és Ruthenus nevet viselnek; a' mi ismét ILLURI és TRAX Nemzetségekre mutat, minthogy Illuricumban és Thráciában nem tsak GETÁK és PRUSSÁK, hanem RUSSUSOK is laktak már az ősz régi idökben. Hasonlóképen RUSSUSOKNAK nevezi a' Podláchiaiakat Cromer Márton, midön ezeket adja elö: „*Nemenum autem eum esse volunt, qui a veteribus geographis Chronus appellatur, Germani Memelam vocant: Qui in finibus RUSSIAE, QVAE PODLASSENSIS DICITUR, ortus, Lituaniamque et Samagitiam emensus, in sinum Venedicum, qua is extremam Prussiam et Livoniam alluit, se se exonerat.*" Az az: „*Niemen Viznek azt tartják, mellyet a' régi geográphusok Chronus néven neveznek, és a' mellyet a' Németek Memelnek hivnak: Ez RUSSIA szélein, MELLYET PODLÁCHIAINAK MONDANAK, ered, 's Lituánián és Samagitián által folyván a' Venedus Öbölbe, hol ez Prussia széleit és Livóniát mossa, beomlik.*" Más helyen ugyan Cromer Mártonnál találtatik: „*Secundo Bugo viciniam omnem, quae nunc POLESSIA, sive PODLASSIA est, ET A RUSSIS ATQVE LITUANIS tenetur.*" Az az: „*Egész szomszéd Tájot a' Bug Viz folytában, melly ma POLESSIA, vagy PODLASSIA, és a' mellyet*

*) Joannis Dlugossi seu Longini, Historia Polonica. Lipsiae, 1712. fol. Tomo II, col. 797—798. In Vincentii Kádlubek Episcopi Cracoviensis, Historia Polonica.

az OROSZOK

az OROSZOK és LITHUÁNÜSOK bírnak." A' harmadik helyen ismét Cromer Márton a' JAZWINGOKRÓL írja: „*Inter Poloniam quidem, Russiam atque Prussiam medii, in extrema ora Lituaniae habitasse, et acerrimi ac bellicosissimi fuisse memorantur: Donec a vicinis attriti, et ad extremum DELETI sunt. QVAMQVAM FERUNTUR ADHUC TENUES QVAEDAM EORUM RELIQVIAE SUPERESSE IN LITHUANIA ET RUSSIA.*" Az az: „*Hogy Lengyel Ország, Russia és Prussia között Lituánia végső széleinél középsők laktak, és igen kegyetlenek 's hadkedvelők voltak, mondatik róluk: Míg végre a' szomszédoktól elgyengittetvén utoljára KIIRTATTAK. ÁMBÁR BESZÉLIK, HOGY MÉG NÉMELLY TSEKÉLY MARADVÁNYAIK FÖNVAGYNAK LITUÁNIÁBAN ÉS RUSSIÁBAN.*" *) Itten, a' miről mostanig nem volt szó, az OROSZ ORSZÁGI JÁSZOKRÓL (Strelitzekről?) tétetik említés. Minden esetre e' féle helyek, ha voltak OROSZ MAGYAROK, nem terhelik, ujra mondjuk, Előadásainkat.

73. §.

Tsak most vergődtünk ki nagy készületü okaink által azon állitásunkból, hogy sem a' RÉGI JÁSZ, sem a' PODLÁCHIAI JAZWING NEMZET nem volt SZLÁV NYELVÜ NEMZET. Mindazonáltal e'nyi fáradság után is fönmarad még egy másik nem kisebb fontosságu 's nehézségü Kérdésnek megfejtetése, azé tudniillik, ha vallyon a' JAZWING, PRUSSUS, SAMAGITA és LITÜÁNUS Nemzet valóban MAGYAR

*) Martini Cromeri, De Origine et Rebus Gestis Polonorum. Basileae, 1555. fol. pag. 62. 71. 75.

NYELVET BESZÉLŐ NEMZET volt-e? Nem lehet itten most még e' Kérdésre felelni, minthogy e' kérdés mefejtetése számtalan ollyan Elöesméreteket kíván, mellyekröl mostanig vagy teljességgel nem gondolkodott, vagy hibáson gondolkodott a' Tudós Világ. Nem ereszkedünk tehát mi most itten e' kérdés megfejtetésébe, hanem inkább röviden azt a' másik kérdést érdekeljük, ha vallyon nem voltak-e GÖRÖG NYELVÜ Népek a' RÉGI JÁSZOK, vagy is JAZYGESEK? E' véleményre Funke látszatik hajlani, midön egykét szóval emliti: „*Diese ausgewanderten GRIECHEN nannte man JAZYGES METANASTAE, welcher letztere Name eben ihre Auswanderung bedeuten soll.*" Az az: „*E' kivándorlott GÖRÖGÖKET nevezék METANASTA JAZYGESEKNEK, melly Vándorlásra tzéloz Metanaszta nevük*" *) De, hogy a' SÁRMATÁK, GETÁK, és DÁCUS JÁSSIÜSOK, következésképen általában a' JAZYGESEK is, nem valának GÖRÖG NYELVÜ Népek, azt a' közöttük lakott 's a' GÖRÖGÖKET e' Népektöl megkülönböztetö Publius Ovidius Náso több helyeken világosan állitja. Írja p. o. Tristium Libro III, Eleg. IX, v. 1—4.

„*Hic quoque sunt igitur GRAIAE (quis crederet?) urbes,*
Inter inhumanae nomina BARBARIAE.
Huc quoque Mileto missi venere coloni,
Inque GETIS GRAIAS constituere domos."

Más helyen Tristium Libro V. Eleg. II, v. 67—68.

„*Nesciaque est vocis, quod BARBARA LINGVA Latinae;*
GRAIAQVE quod GETICO victa loquela SONO."

---

*) C. P. Funke, Neues Real-Schullexicon. Wien und Prag, 1805. 8. II. Theil, S. 992.

A' harmadik helyen Tristium Libro V, Eleg. X, v. 27—38.

„Vix ope castelli defendimur: et tamen intus
Mixta facit GRAIIS BARBARA TURBA metum.
Quippe simul nobis habitat discrimine nullo
BARBARUS: et tecti plus quoque parte tenet.
Quos ut non timeas, possis odisse videndo
Pellibus et longa tempora tecta coma.
Hos quoque, qui geniti GRAIA creduntur ab urbe,
Pro patrio cultu Persica bracca tegit.
Exercent illi SOCIAE commercia LINQVAE.
Per gestum res est significanda mihi.
BARBARUS hic ego sum, quia non intelligor ulli:
Et rident STOLIDI verba Latina GETAE."

A' negyedik helyen Tristium Libro V, Eleg. VII, v. 9—14.

„Turba Tomitanae quae sit regionis, et inter
Quos habitem mores; discere cura tibi est?
Mixta sit haec quamvis inter GRAIOS que GETAS que;
A male pacatis plus trahit ora GETIS.
SARMATICAE maior GETICAE que frequentia GENTIS
Per medias in equis itque reditque vias."

Az ötödik helyen Tristium Libro V, Eleg. VII, v. 51—52.

„In paucis remanent GRAIAE vestigia LINGVAE:
Haec quoque jam GETICO BARBARA facta SONO."

A' hatodik helyen Tristium Libro V, Eleg. XII, v. 53—58.

„Non Liber hic ullus, non qui mihi commodet aurem,
Verbaque significent quid mea norit, adest.
Omnia BARBARIAE loca sunt, vocisque ferinae,
Omnia sunt GETICI plena timore SONI.
Ipse mihi videor jam dedidicisse Latine:
Jam didici GETICE, SARMATICE que loqui."

A' hetedik helyen Epistolarum ex Ponto Libro IV, Epist. XIII, v. 18—22.

„Carmina, quae faciam paene POETA GETES,
Ah pudet! et GETICO scripsi SERMONE libellum:
Structaque sunt nostris BARBARA VERBA modis.
Et placui (gratare mihi) coepique POETAE
Inter inhumanos nomen habere GETAS."

74. §.

Kitetszik eléggé Ovidiusnak ime soraiból, mind az, hogy a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JÁSSIUSOK között laktak ugyan GÖRÖGÖK is; mind az, hogy mind e' mellett is a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JÁSSIUSOK nem voltak GÖRÖG Népek; mind az, hogy valamint a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JÁSSIUSOK között lakó GÖRÖGÖK beszéltek GETA Nyelven is, úgy viszontag társalkodásból a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JASSIUSOK is megtanulták a' GÖRÖG Nyelvet is; mind végre az, hogy a' GETÁK, SÁRMATÁK és DÁCUS JÁSSIUSOK nem értették Tomisvár körül a' RÓMAI Nyelvet. Kitetszik továbbá eléggé Ovidiusnak ime soraiból az is egyfelül, hogy DÁCIA, vagy GETA Ország hivatott BARBARIA Országnak is, következésképen a' BARBARUS név nem puszta mellék név, hanem egyenesen tulajdon neve, a' mit még sok más okok védenek, a' DÁCUS, vagy GETA és GOTHUS Nemzetnek; másfelül pedig az is bizonyos e' sorokból, hogy a' GETÁK, az az: DÁCUSOK, SÁRMATÁK ÉS DÁCUS JÁSSIUSOK mindnyájan egy Közös Nyelvet beszéltek, mellyet Ovidius majd GETA, másképen GOTHUS, majd BARBARUS, majd SÁRMATA Nyelvnek nevez. Igazán mondja tehát Procópius: „*Midőn a' Napnyugati Birodalomban Honorius fejedelemke-*

dett, Birodalmába berohantak a' BARBARUSOK: Kik voltak ezek, 's mi uton teljesitették azt, mindjárt elmondom. A' régi időkben igen sokféle GOTHUS Nemzetek valának, 's vagynak még mai nap is; de ezek között a' GOTHUSOK, VANDALUSOK, VISIGOTHUSOK és GEPIDÁK mind számra, mind tekéntetre nézve legjelesebbek. Hajdan SAUROMATÁKNAK és MELANCHLAENUSOKNAK hivatának: Nékik azonban őket GETHÁKNAK is nevezik. Csak Nevükre, és semmi másra nézve nem, különböznek egymástól. Börük mindnyájuknak fehér, hajuk sárga, testük alkatása magos, képük tisztességes, egyek törvényeik, egy vallásuk, tudniillik az Ariánus Vallást követik, EGY végre NYELVÜK, MELLYET GOTHUS NYELVNEK nevezünk: Úgy, hogy azt kell gondolnom, hogy hajdan mind egy Nemzethez tartoztak, és Vezéreiktől (?) nyerték csak a' különbféle Neveket.' *) E' BARBARUSOK, az az: GOTHUSOK, mint máskor egész készülettel megmutatni fogjuk, PALÓTZOK valának, 's azért a' Lengyel Írók, kik közel laktak a' PALÓTZOKHOZ, igen helyesen nevezik ezeket GOTHUSOKNAK is. Kitetszik végre Ovidius soraiból, hogy Pannónián túl, hol a' Király alatt élő JAZYGESEK laktak, és Dáciában, a' GETÁK, másképen DÁCUSOK és a' SÁRMATÁK legnagyobb számmal tartozkodtak, és azért neveztettek a' mellettük, vagy közöttük lakó JAZYGESEK, mint tsekélyebb számuak, SÁRMATA JAZYGESEKNEK és DÁCUS JÁSSIUSOKNAK. — És

*) Procopii Caesariensis, Historiarum sui temporis Libri VIII. Parisiis, 1662. fol. Tomo I, 178. De Bello Vandalico. Libro I, cap. 2.

e'nyi elég legyen a' RÉGI JAZYGESEKRŐL. — Most már egyenesen a' MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZOKRA térjünk által, 's visgáljuk meg, ha ezek MAGYAR NYELVÜ NÉPEK és különösen NYILAZÓK voltak-e? A' visgálat alatt, úgy véljük, mindenki észre venni fogja, hogy a' Magyar Országi Mai Jászoknak hívebb esméretük végett igen is szükséges volt azokat, a' miket mostanig fölhoztunk, elöre botsátani.

75. §.

A' Magyarok, mióta a' Keresztyén Hitet elfogadták, minden tsinosodásukat és kifejlésüket a' Római Nyelv segedelme által nyerték. Ha elvétve egyik, vagy másik közülük járatos volt is a' többféle Dialectusokkal bíró Görög Nyelv esméretében, inkább bámulta a' Görög Classicus Írókat, mintsem hogy eszébe jutott volna tudományát a' Nemzeti Nyelv tudósabb esméretére alkalmaztatni. A' Római Nyelvnek úgy, mint az Írókban fönmaradott, nintsenek Dialectusai, mert a' Plautus, Terentius és Sallustius MAXUMUSA, 's más e' félék, nem méltók a'ra, hogy Dialectusnak neveztessenek: Innend történt, hogy a' Magyar Tudósoknak képzeletük sem volt az újabb idökig a' Magyar Nyelvnek Dialectusairól. Tudta mindenki, vagy legalább tudta a' nagyobb rész, hogy Magyar Országban a' PALÓTZOK és más VIDÉKEK a' MAGYAR NYELVET sok különösségekkel beszélik: De ez tsak tréfára, elméskedésre és gúnyolásra adott okot, 's a' tiszteletre méltó PALÓTZOK és más számos VIDÉKEK, mellyek eltértek a' Köz és Írói Beszéd Mód Nyelvétöl, NEVETSÉG TÁRGYÁVÁ levének. E' setét vakságnak az lett következése egyfelül, hogy a' PALÓTZ NYELV naponként inkább és inkább kiveszett; másfelül

pedig oda jutott a' dolog, hogy maguk a' Magyar Tudósok még azt sem tudták Nemzeti Nyelvükröl, a' mit e'röl már Herodotus tudott. Egy helyen írja Herodotus a' SÁRMATÁKRÓL, az az: a' KÚN-MAGYAR NEMZET NYELVÉRÖL: „*A' SAUROMATÁK élnek Scytha Nyelvvel, azonban a' hajdan kortól fogva e' Nyelvet RÉGIESEN ejtik ki, mivel azt az AMAZONESEK* (Amásiai Kúnok Kis Ásiában) *nem jól tanulták meg.*" *) Más helyen írja Herodotus a' JÓNESEKRÖL, az az: a' JÁSZ NEMZET NYELVÉRÖL: „*Már mitsoda Nyelvvel éltek a' PELASGUSOK, bizoyosan megnem határozhatom. De, ha szabad azon Pelasgusokból vélekedni, kik ma is fön vagynak, kik a' Turrhenusok fölött Krestona városban laknak, kik hajdan azon földön laktak, melly ma Thessáliának hivatik, és a'koron szomszédaik voltak a' Dorisiaknak; ha szabad vélekedni azon Pelasgusokból, kik a' Hellespontusnál PLÁCIÁT és Scylacent épitették, kik az Athenaebeliekkel együtt laktak, és más városokból, mellyeknek nevük elváltozott: Ezekből ha szabad vélekedni, A' PELASGUSOK BARBARUS* (Palótz) *NYELVVEL ÉLTEK. Ha tehát egyaránt kell tekénteni minden PELASGUS NEMZETEKET, azt kell állitani: Hogy az ATTIKAI NÉPEK* (Attika JÁSZ tartomány nevet viselt Eustathius szerént), *minthogy ezek PELASGUS NEMZETBELIEK, midön Helleneseknek kezdettek hivatni, egyszer'smind Nyelvüket is elfeledték, és a' Hellen Nyelvvel föltserélték. Ugyan is sem a'*

*) Herodoti, Musae, sive Historiarum Libri IX. Argentorati, 1816. 8. Tomo II, pag. 306. Libro IV, cap. 117.

Krestonaiaknak Nyelvük megnem egyez azokéval, kik most körülöttük laknak; sem a' PLACIÁNUSOKNAK Nyelvük: Ellenben ezek ketten Nyelvükre nézve egyeznek." *) De azt, hogy a' Magyar Tudósok mostanig a' PALÓTZ MAGYAR NYELVNEK ezen eddig esméretlen nyomait nem használták, nem lehet a'nyira tsudálni, mint azt: Hogy a' bárson Palotában született Koszta Görög Tsászárnak egy igen nevezetes helyét a' PALÓTZ MAGYAR NYELVRÖL mai napig sem tanulták érteni.

76. §.

Midőn Koszta Görög Tsászár elbeszéli, mint léptek a' KABAROK (a' CHAZAROKNAK, az az: KÚNOKNAK egyik szakaszuk) a' MAGYAR TURCUS Nemzettel egy polgári Társaságba, ezeket írja: „*Tudni kell, hogy az emlitett KABAROK* (helyesebben a' görög B betűt V betűnek mondva: KAVAROK) *a' CHAZAROKNAK Nemzetségükből voltak. És történén valamelly hasonlás náluk Országukban, és polgári háboru támadván, az Elsők* (a' Chazarok?) *közülük hatalmasbak levének, és ugyan némellyek közülük megölettek, némellyek pedig elszaladtak, és mentek és laktak a' TÖRÖKÖKKEL* (Magyarokkal) *PACINACITA ORSZÁGBAN* (Moldvát és Oláh Országot, mint Pacináciát, érti a' maga korából), *és egy Nemzetté lettek, és némellyek közülük* (tehát nem mindnyájon) *BARBARUSOKNAK* (így van Meursius kiadásában, pedig helyesen van; ellenben Banduri kiadásában KABAROKNAK

*) Herodoti, Musae, sive Historiarum Libri IX. Argentorati, 1816. 8. Tomo I, pag. 62—65. Libro I, cap. 57.

hibáson áll) *neveztettek. A' honnand a' CHAZAROKNAK NYELVÜKRE magukat a' TÖRÖKÖKET* (Magyarokat) *megtanitották, ÉS MOSTANIG MEGVAGYON E' DIALECTUSUK; BESZÉLIK PEDIG A' TÖRÖKÖKNEK* (Magyaroknak) *MÁSIK NYELVÜKET IS.*" *)—NAGY és KIS KABARDA Tartományok, mellyek e' KABAROKNAK lakhelyeik valának, BARBÁRIÁNAK, vagy is GOTHIÁNAK, az az: PALÓTZ Országnak Tartományai voltak, valamint az ULU (Nagy) és KITSI (Kis) KUMU-MOGER (ma Ulu és Kitsi Madschar) Kaukasusi Városok is, mellyekkel ma olly sokan bajlódnak, míg azokat Tamerlán elnem pusztitotta, Michovi Mátyás határozott tanu tétele szerént GOTHIÁNAK, az az: PALÓTZ Országnak városai valának. **) Itt és a' szomszédságban laktak, tudniillik, azon BARBARUSOK, kikről már Procópius följegyzette: „*A' BARBARUSOK, KIK HUNNUS NEMZETSÉGEK.*" ***) Mihelyest tehát a' fölebbi sorokban PALÓTZOT értünk, 's eszünkbe jut az is, hogy a' CHAZAROK, a' mit Schlözer is állit,

---

*) Constantini Porphyrogennetae Imperatoris, Opera. Edidit Joannes Meursius. Lugduni Batavorum, 1617. 8. pag. 122. De Administrando Imperio. Cap. 39.— Cf. Anselmi Banduri, Imperium Orientale. Parisiis, 1721. fol. Tomo I, pag. 108. Constantinus Porphyrog. De Adm. Imp. Cap. 39. — Banduri a' II. Kötet végén a' 124. lapon helytelenül állitja hibás Olvasásnak a' helyes jelentéssel bíró Barbari szovat.

**) Joannis Pistorii, Corpus Historiae Polonicae. Basileae, 1582. fol. Tomo 1, 129. De Sarmatia. Libro I, cap. 8.

***) Procopii Caesariensis, Historiarum sui temporis Libri VIII. Parisiis, 1662. fol. Tomo I, 576. De Bello Gothico. Libro IV, cap. 5.

mi pedig máskor megmutatni fogunk, nem voltak OSMÁN Népek, 's hogy a' Görög Írónak azt, mi a' DIALECTUS? tudnia kellett, érteni fogjuk azonnal, mint volt és lehetett KÉT NYELVE a' MAGYAR TÖRÖK, az az: PÁRTUS MAGYAR Nemzetnek. Egyik volt a' RÉGI, az az: PALÓTZ MAGYAR NYELV, mellyet maguk a' szoros értelemben vett PALÓTZOK, meg a' KÚNOK, JÁSZOK (Dio Cassius a' Duna és Tisza folyók között lakó JAZYGESEKET is LXXI. Könyve 3-dik Fejezetében BARBARUSOKNAK, az az: GETÁKNAK, vagy is DÁCUSOKNAK nevezi), SZÉKELEK és más MELLÉK ÁGOK beszéltek; a' Másik volt a' MAGYAR NYELV, melly holmi Magánhangzó Változtatások, Közép Hang Követések, Betü öszsze források, Röviditések és Más Szerkeztetések által a' PALÓTZ NYELVTŐL különbözött ugyan, de még is tsak úgy különbözött, hogy a' MAGYAR a' PALÓTZOT, és viszontag a' PALÓTZ is a' MAGYART beszéltében megértette. Bővebben e' különbözést kifejteni nem ide való. A' különös szerentse a' Magyar Nyelvre nézve, hogy a' Magyar Nyelvnek legrégiebb maradványa az ősz Palótz Nyelvet állitja elő. De épen ez által a' História is olly karban áll, hogy a' mai Palótz Nyelvet régi maradványában is megesmértetheti.

77. §.

Történeti Tekéntetből még az is figyelemre méltó, a' mit mostanig, tudtunkra, senki sem vett észre, hogy ott, a' hová Béla Király Névtelen Jegyzője KÚNOKAT helyheztet, vagy magukban a' megnevezett helyekben, vagy legalább közel szomszédságukban, a' mint nálunk mondani szokják, Magyarul NEVETSÉGESEN beszélnek. Il-

lyet tapasztalhatni, ha a' régi lakosok még megvagynak, az ÓKLEVELEKNEK másutt emlitett KÚNAIKRA, PALÓTZAIKRA és BISSENUSAIKRA nézve is. Mindezt úgy kell venni, hogy illyen helyeken a' PALÓTZ MAGYAR NYELV vagyon keletben, ha bár a' lakosok egyenesen PALÓTZOKNAK nem neveztetnek is. Vajha, — Ó vajha a'nyira mehetne a' PALÓTZ NYELV tudományos és geographiai Esmérete IX Század lefolyása után, hogy írásban 's nyomtatott könyvekben olvashatnók már egyszer környülállásosan, különösen hol és miképen beszélnek mégmost is Magyarul NEVETSÉGESEN Országunk Lakosi! Maga a' Történet Tudomány is megérdemlené, hogy e' kiveszésnek indult és a'nyiszor méltatlanul kigúnyoltatott Régi Dialectus, mellyből egykor talán egy boldogabb század fia a' Hetruscus Nemzet írott régi Maradványait megmagyarázhatja, nagy gonddal megesmértetnék. Ha e' Tudósításokhoz járulnának utóbb a' KÜLÖNÖS VIDÉKEKNEK eredetiekből, 's nem holmi hibás másolatokból kiadatott ÓKLEVÉL GYÜJTEMÉNYEIK, és az ezekből a' régi Magyar Nyelvet esmérő Férfiak által kiíratott RÉGI MAGYAR SZOVAK, hová elnem jutna Nyelvünk és Nemzetünk tudományos Esmérete! Mi szép volna p. o. a' PALÓTZ NYELVET nagy mértékben éltető Somogy Vármegyében ujjal mutatni ma is a' RÉGI ACHAEUSOKNAK, vagy is SICYONIUS PALÓTZOKNAK maradékaikra a' Margit Életirójától emlitett ZICH TARTOMÁNYBAN! Mi szép volna mondani, de Óklevelek és a' Régi Nyelv Nyomai után mondani, hogy itt, vagy ott laknak Somogy, Szala és Vas Vármegyében a' VASNEMZETNEK (Scytháknak, Bissenusoknak) és VAS JÁSZ NEMZETNEK (Toxophorus Scytháknak) maradékai Mi szép volna mondani, és nem képzelödve

mondani, hogy itt, vagy ott laknak Baranyában a' VASOKNAK, VÁRKÚNOKNAK, és ORMÁN-SÁGOKNAK maradékaik! — 's a' t. Tehete illyes valamit Európában akár mellyik Nemzet a' legtsinosabb és legtudósabb Nemzetek közül is? A' kegyes MINDENHATÓ nekünk érdemeink fölött egyik fő világi Kintsül Történeti Világosságot hagyott, midőn a' Magyar Nemzet vetekedő Társainak könyveikben föntartotta azokat, a' mik Nemzetiségünkkel, 's e'nek régi nagy Emlekezeteivel hívebben megesmértethetnek bennünket. Háláljuk tehát áldva határtalan Jóságát, 's használjuk élesebb látással a' fönmaradott számos segedelmeket! — De, hogy a' PALÓTZ NYELVRE ismét viszsza térjünk, e're nézve érzékenyen illik köszönnünk Tiszt. Tudós Szeder Fábiánnak, Szent Benedek Rende Szerzetesének és a' mi nagyon tisztelt Barátunknak tudományos erdemét. Ő volt első, ki a' PALÓTZ NYELV szinét Egész Beszédben velünk megesmértette, 's a' legfontosabb történeti tárgyot Tréfának nem vette. *) Valóban örömére válhatott, hogy Köppen Péter, jeles Orosz Tudós, Tudósitását néhány év mulva fölfogta, 's az Orosz Tudósokkal, kik épen azért, mivel PALÓTZ HÁBORÚKKAL több Századig teljes az Orosz História, ezen PALÓTZ NEMZETET Ásiában mindenfelé keresték, gondosan közlötte. **) Fölfogta Tudósitását Tseh Országban halála elött Dobrovszky is, 's örömmel hírdette, hogy a' PALÓTZ NEMZET a' MAGYAR NEMZETNEK EGYIK ÁGA, és még most is fön vagyon

---

*) Tudományos Gyüjtemény. Pesten, 1819. 8. VI. Kötet, 26—46. l.

**) Literär Notizen betreffend die Magyarischen und Sächsischen Dialekte in Ungarn und Siebenbürgen.

Magyar Országban. *) Forró köszönetet érdemlenek ugyan a' PALÓTZ NYELVRE nézve Gyarmathi Sámuelnek, Horváth Ádámnak és Jeremiás Sámuelnek buzgó törekedéseik is. — Tudván ezeket röviden a' NEVETSÉGES MAGYAR NYELVRÖL, az az: PALÓTZ BESZÉDRÖL, már most világosabban fogjuk érteni a' tanuhelyeket a' MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZ NEMZETNEK Nyelvéröl.

78. §.

Hogy a' MAI JÁSZOK most MAGYAR NYELVET beszélnek, azt, úgy véljük, mindenki tudja. Csak az a' kérdés foroghat tehát fön a' MAI JÁSZ Nemzet Nyelvéröl: Vallyon Magyar Országi lakásuk óta mindenkor MAGYAR NYELVET beszéltek-e a' MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZOKNAK ÖSEIK? Sarnicius Szaniszló, mint fölebb (a' 45. és 46. §-ban) láttuk, 1585—1587-dik évek között hallomásból két ízben is SZLÁV NYELVÜ Néppé tette a' Magyar Országi mai JÁSZ Nemzet Öseit. Szükséges tehát mind azokat rendre elő adnunk, a' mik a' Kutfökben és Írókban idöröl idöre fönmaradtak a' Magyar Országi JÁSZ Nemzet Nyelvéröl. Ezt pedig fontos okoknál fogva úgy teljesitjük, hogy a' közelébbi idökröl fölfelé fogunk menni a' régiebb idökre. Eger Városa Bonfinius szerént (a' 3-dik §-ban) JÁSZ Város volt: Már pedig együtt Egerröl, a' Kúnokról és JÁSZOKRÓL írta nem igen régen a' tiszteletre méltó Kassai Jósef: „*Tisztább az Idegenektöl a' JÁSZSÁG és*

St. Petersburg, 1826. 8. S. 14—23. — Cf. Julius von Klaproth, Reise in den Kaukasus und nach Georgien. Halle und Berlin, 1812. 8. I. Band, S. 52—57.

*) Časopis společnosti wlastenského Museum w Čechach. w Praze. 1827. 8. I. 122—123. — — Cf. Mo-

Kúnság is, mint Erdély, melly Szászokkal és Oláhokkal megzavartatéк, 's tisztábban beszélenek-e a' JÁSZOK és Kúnok, mint az Erdélyiek? Sokkal tisztább EGER Városa az idegen Nemzetektől, nevezetesen a' Tótoktól, mint akármellyik Hegy-Alai Város, 's még is hol hallani NEVETSÉGESEBB MAGYARSÁGOT, mint az EGRI Kapásoktól és Köz-Néptől? *) Pray Györgynél, ki nem volt igen nagy esmérője a' Magyar Nyelvnek és Dialectusainak, olvashatni 1775-dik évröl: „*Apud non paucos Geographos reperias, JAZYGES nostros SLAVICO ORE loqui. Sed haec externis facile condonamus, quos vel JAZYGUM LINGVA, NOSTRAE* (Hungaricae) *AD AMUSSIM CONSENTIENS, satis refellit.*" Az az: „*Nem kevés Geographusoknál találhatod, hogy a' mi JÁZYGESEINK SZLÁV NYELVEN BESZÉLNEK. De illyest a' Külföldieknek könyen megengedhetünk, kiket a' JAZYGESEKNEK NYELVÜNKKEL* (a' Magyar Nyelvet érti) *EGÉSZEN MEGEGYEZŐ NYELVÜK eléggé megtzáfol.*" **) Kaprinai István 1771-dikben följegyzette: „*JAZONES, sive PHILISTAEOS nostros HUNNICAE ORIGINIS esse, et LINGVA ET PRISCI HUNGARORUM MORES, quorum sunt retinentissimi, admodum*

---

natschrift der Gesellschaft des Vaterländischen Museums in Böhmen. Prag, 1827. 8. December Heft, S. 64.

*) Kassai Jósef, Magyar Nyelv-Tanító Könyv. S. Patakon, 1817. 8. a' 16—17. lapon.

**) Georgii Pray, Dissertationes Historico-Criticae in Annales Veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum. Vindobonae, 1776. fol. pag. 122.

probant." Az az: „*Hogy a' mi JAZONESEINK, vagy is PHILISTAEUSAINK valóban HUNNUS SZÁRMOZATUAK, MIND A' NYELV, MIND A' RÉGI MAGYAR SZOKÁSOK, mellyeket igen megtartanak, eléggé bizonyitják.*" *) Timon Sámuel 1762-dikben együtt a' JÁSZOKRÓL és Kúnokról mondja: „*Quod hoc aevo reliquiae ac posteri illorum RIDICULE, ATQVE INSULSE HUNGARICE LOQVUNTUR, mirum non est, quando a ceteris Gentibus procul agunt, et aliis nationibus (?) permisti sunt. Intelliguntur tamen Ungaris, quia hoc peculiare habet Lingva Hungarica, quod utentes illa, quamvis per varias regiones sparsi sint, alter alterius tamen Sermonem percipiat.*" Az az: „*Hogy mostani időben Maradékaik és Utóik NEVETSÉGESEN ÉS IZETLENÜL BESZÉLNEK MAGYARUL, azon nem tsudálkozhatni, midőn többi véreiktől meszsze laknak, és más Nemzetekkel keverve (?) élnek. De még is megértik őket a' Magyarok, mert az különös tulajdona a' Magyar Nyelvnek, hogy a' kik vele élnek, bár több tartományokban elvagynak szóratva, egyik a' másik Beszédét még is megérti.*" **) Itt is, mint fölebb Kassai Jósef szovaiból, a' NEVETSÉGES BESZÉLÉS alatt a' PALÓTZ MAGYAR NYELVRÖL kell gondolkodni.

---

*) Stephani Kaprinai, Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae. Vindobonae, 1771. 4. Parte II, pag. 314. col. 1.

**) Samuelis Timon, Imago Novae Hungariae. Viennae, 1762. 4. In Additamento pag. 20.

79. §.

Foris Otrokotsi Ferentz 1693-dik évben, mint kétséget sem szenvedö dolgot, állitotta: „*JAZYGES, vel Cunos, seorsim non numero; quia et ipsi HUNGARICO UTUNTUR IDIOMATE.*" Az az: „*A' JAZYGESEKET, vagy Kúnokat külön nem számlálom; mert ök is MAGYAR NYELVVEL ÉLNEK.*" Más helyen: „*Nam linguam* (Jazyges) *per omnia EANDEM habent cum ceteris HUNGARIS. Quae DIFFERENTIA prima fronte videtur esse IN PAUCIS QVIBUSDAM VOCULIS, ea non est tanta, ut hic ad diversitatem sermonis faciendam recenseri ullo modo mereatur.*" Az az: „*Mert* (a' JÁSZOKNAK) *mindenképen EGY NYELVÜK vagyon a' TÖBBI MAGYAROKKAL. A' melly KÜLÖNBSÉG elsö tekéntettel látszik lenni NÉMELLY KEVÉS SZOVAKBAN, az nem olly nagy, hogy itt a' Nyelv Különbözése megállapittatására valamiképen megemliteni méltó volna.*" A' harmadik helyen: „*Hoc jam nomen* (Magyar) *communissimum est apud nos omnibus illis, QVICUNQVE LINGVAM HUNGARICAM HABENT NATIVAM, sive sint JAZYGES, sive Chuni (seu: Comani), sive Baranyae inter Savum et Dravum, sive Székhelii (alias: Scythuli) in Transsilvania.*" Az az: „*Ez a'* (Magyar) *Név nálunk már legközönségesebb mind azokra nézve, KIKNEK SZÜLETÉSI NYELVÜK A' MAGYAR NYELV, akár JÁSZOK legyenek, akár Kúnok (vagy is: Kumánusok), akár Baranyaiak a' Száva és Dráva között, akár Székelek (másképen: Scythulusok) Erdély Országban.*" *) Itt a' NEVET-

*) Francisci Foris Otrokotsi, Origines Hungaricae. Franequerae, 1693. 8. Parte I, pag. 19. 65. 350.

SÉGES MAGYAR NYELV nem jõ ugyan elõ, de a' Jász Nyelv KÜLÖNÖSSÉGEI a' Magyar Nyelvre nézve derekasan érintetnek, 's még az is ditséretére szolgál Otrokotsinak, hogy ő már a' Baranya Vármegyei Palótz Nyelvet is, mellyröl későbben alig ha szólott néki a' Magyar Tudósok közül, jól esmérte. Egyébb aránt Otrokotsi sok olvasása mellett is semmi Históriai Kritikával nem bírt, 's azért történeti határozásaiban mind untalan, mint szerentsétlen szómagyarázó, eltéveledett, 's a'hol igazat mondott is, nem azért vagyon igaza, mivel ő a' dolgot megfejtette, vagy megbizonyitotta; hanem inkább azért: mivel az Otrokotsitól meg nem mutatott tárgyot a' Kutfők és a' Kritika szabásai szerént most már megmutatni, megpróbálni, és megbizonyitani lehet. A' kik azt gondolták, hogy mi Otrokotsi munkáját tettük tanulásunk tárgyává, vagy Otrokotsi nyomain járunk, azok éretlen gyermeki észszel bírnak, 's ön maguk vastag tudatlanságát árulják el. Mi itt is Otrokotsi tekéntetével tsak úgy élünk a' JÁSZ NYELVRÖL, mint minden Íróval, a' ki a' maga koráról ír, bátron élhetünk a' maga koráról írtában addig, mig azt megmutatni nem lehet, hogy valamelly Író a' maga koráról is hibáson írt. Holmi mende mondák a' Tudomány Országában semmit sem nyomnak. Hiteles Tanúk és hiteles emberi Tekéntetek tészik a' Történet Tudomány talpkövét, nem az Önkény, vagy banyás Állitgatások.

80. §.

Gvagninus Sándor 1584-dik évben beszéli a' JAZYGESEKRÖL: „*A' meridie Jazyges Metanastae, quae est GENS HUNGARICA.*" Az az: „*Délre a' Metanasta Jazygesektöl, melly*

MAGYAR NEMZET." *) Midőn Gvagninus a' JÁZYGESEKET Magyar Nemzetté tészi, a'kor természetesen nekik MAGYAR NYELVET is tulajdonit. Gesner Konrád 1555-dikben tanitotta: „*Japides et Jazyges ILLYRICE LOQVUNTUR.*" Az az: „*A' Japidesek és Jazygesek ILLURI NYELVET BESZÉLNEK.*" **) Ez igen nagy történeti valóság, a' mint fölebb (a' 32. és 35. §-ban) láttuk; de, ha Gesner az ILLURI NYELV alatt SZLÁV NYELVET ért, úgy bizonyosan nagyon eltéveledett. Wernher György, ki már 1538-dikban Eperjesen lakott, írja 1551-dikben először nyomtatásban megjelent Könyvetskéjében: „*Porro extat nunc quoque JAZYGUM natio inter Hungaros, quos ipsi voce decurtata JAZ vocant, ac retinent iidem etiamnum LINGVAM SUAM AVITAM ET PECULIAREM HUNGARICAE DISSIMILLIMAM, atque eas sedes, quas Plinii descriptione quondam tenuerunt.*" Az az: „*Vagynak most is JAZYGESEK, mint Nemzet, a' Magyarok között, kiket ezek rövidebb néven JÁZ Nemzetnek neveznek, és még most is föntartják ők a' MAGUK ŐSI KÜLÖNÖS ÉS A' MAGYAR NYELVTŐL IGEN KÜLÖNBÖZŐ NYELVÉT, sőt ma is azon helyeken laknak, hol Plinius előadása szerént laktak.*" ***) Azok után, a' mellyek a' JÁSZ

*) Alexandri Gvagnini, Res Polonicae. Francofurti, 1584. 8-o Tomo II, pag. 5.

**) Conradi Gesner, Mithridates. Tiguri, 1555. 8. pag. 52.

***) Joannis Georgii Schwandtneri, Scriptores Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, pag. 847. De Admirandis Hungariae Aquis. — Cf. Stephani Haprinai, Collectaneorum MSS. B. Tomulus XLIII. in 4. pag. 216. MS. Bibl. Univ. Pestiensis. — — Wernher György szovai jönek elő ime Könyvben is:

Nyelvröl elöre botsáttattak, értjük már e' helyböl, hogy itt is a' NEVETSÉGES, nem pedig valamelly IDEGEN Nyelv éréntetik. Oláh Miklós 1536-dikban mondotta: „*Totius hujus Hungariae Regnum continet in se nostro hoc tempore diversas Nationes; Hungaros, Alemannos, Bohemos, Sclavos, Croacos, Saxones, Siculos, Valachos, Rascianos, JAZYGES, Ruthenos et jam postremo Turcas: QVAE OMNES DIFFERENTI INTER SE UTUNTUR LINGVA, nisi quod aliqua vocabula, propter diuturnam consvetudinem, atque mutuum commercium aliquam habere videantur similitudinem et symphoniam.*" Az az: „*Egész Magyar Ország a' mi idönkben sokféle Nemzeteket foglal magában; úgymint Magyarok, Alemánnusok, Tsehek, Tótok, Horvátok, Szászok, Székelek, Oláhok, Rátzok, Kúnok, JAZYGESEK, Ruthenusok, és egy idö óta Törökök laknak benne: MELLYEK MIND EGYMÁSTÓL KÜLÖNBÖZÖ NYELVVEL ÉLNEK, tsak hogy némelly szovak a' hoszszu együtt lakás, társalkodás és kereskedés miatt valamelly hasonlatosságot és egyezést látszanak mutatni.*" Hogy itt is Oláh Miklós különösen a' JÁSZOKRA nézve tsak DIALECTUSI Különbözésröl szól, és így magát helytelenül fejezte ki, világos azokból, a' miket a' SZÉKELEKRÖL, kiknek itt hasonlóképen a' Magyar Nyelvtöl különböző Nyelvet ad, máshelyen imígy mond: „*HUNGARI ET SICULI EADEM LINGVA UTUNTUR; NISI QVOD SICULI QVAEDAM PECULIARIA GEN-*

Joannis Antonii Magini, Geographiae tum Veteris tum Novae Volumina Duo. Arnhemii, 1617. 4. Vol. II, pag. 151.

TIS SUAE HABEANT VOCABULA." Az az: „*A' MAGYAROK ÉS SZÉKELEK EGY NYELVVEL ÉLNEK; TSAK HOGY A' SZÉKELEKNEK VAGYNAK NÉMELLY KÜLÖNÖS NEMZETI SZOVAIK.*" *) Végre a' JÁSZOK között megfordult Bonfinius Antal I Mátyás Király uralkodása alatt, és így Sarniciusnál jóval előbb, följegyzette: „*Nostro autem tempore Ungaria ab Unnis oriunda, cujus LINGVA CUM SCYTHICA SIT, ab omnibus finitimis nimium videtur esse diversa, Pannonias, et ultra Danubium JAZYGUM et Dacorum REGIONEM fere omnem occupavit.*" Az az: „*Mi időnkben az Unnusoktól származott Magyar Ország, mellynek NYELVE MIVEL SZITYAI, minden más szomszéd Nyelvektől nagyon különbözni látszik, és Pannóniákat, meg a' Dunán túl a' JAZYGESEKNEK és Dácusoknak ORSZÁGUKAT tsak nem egészen elfoglalta.*" **) Bonfinius tehát, kinél régiebb Írót mi e' tárgyra nézve nem esmérünk, a' JÁSZOKAT már MAGYAR NYELVÜ Népnek hírdette.

81. §.

Ha e' Tanuhelyekhez még azt is adjuk, hogy a' JÁSZ Nemzetet illető régi ÓKLEVELEKBEN nem tsak legkisebb nyoma sem találtatik valamelly IDEGEN NYELVNEK, hanem egyenesen MA-

*) Nicolai Olahi, Hungaria et Attila. Vindobonae, 1763. 8. pag. 90–91. Cap. 19. §. 3. — pag. 61. Cap. 14. §. 2. A' tudós Kollár Oláhot nem egészen helyesen dorgálta az első helyért, midőn írta: „*De idiomatum discrimine, quo populi nostri invicem secernuntur, non recte hic quidem Olahus.*"

**) Antonii Bonfinii, Decades Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1771. fol. pag. 20.

GYAR SZOVAK jönek elő; hogy továbbá valamint a' JÁSZ Nemzet PÁRTUS, az az: TURCUS eredetü, úgy a' MAGYAR Nemzet is a' leghitelesebb Kutfők szerént, de a' mellyeknek elöszámláltatásuk most ide nem tartozik, PARTUS, az az: TURCUS származatú: Megszünik a'nál is inkább a' JÁSZ, Nemzetnek MAGYAR NYELVÉRŐL minden kérdés és kételkedés, mennél bizonyosabb az ŐSZ IDŐKBŐL, hogy a' JÁSZOK és MAGYAROK mindenkor és minden lakhelyekben EGY EREDETÜ Nemzeteknek vétettek számtalan Történetíróktól. Egyébbaránt, ha néki olly szerentsés lenne Tudósaink közül, hogy azt megtudná ÓKLEVÉLBŐL bizonyitani, hogy JÁSZÓN, JÁSZÓ-DEBRŐDÖN, JÁSZÓ-MINDSZENTEN, JÁSZÓ-UJFALUN, vagy KÖZEL E' HELYEKHEZ, Abaujvármegyében SAGITTIÁRIUSOK laktak a' XII. XIII. vagy XIV. században, úgy az is bizonyos lenne, hogy a' KÉT RÉGI MAGYAR HALOTTAS BESZÉD, mellyeknél idősb Maradványa a' Magyar Nyelvnek nintsen, egyenesen a' JÁSZ MAGYAR DIALECTUSNAK — vagy talán a' Podláchiába szorult és innend ismét kiköltözött ILLURI Nyelvnek — Maradványa. A'nak megmutatását, hogy a Boldva Melléki Mise Könyv, mellyben a' két Halottas Beszéd fönmaradott, egykor a' JÁSZÓI Apátursági, 's utóbb Prépostsági volt, hol még most is PALÓTZ Nyelven beszél a' Köz Nép, mi a'kor örömest magunkra vállaljuk. A' JASZÓ, és Tótos JÁSZOV, úgy a' Német JOOSZ (Jón) nevek és a' Halottas Beszédben előjövő NÉHÁNY TÓT SZOVAK ugyan Óklevél nélkül is intenek ezen igazság elhitelére bennünket, de illy fontos tárgyban várjunk még is inkább az időtől és keressünk egész hitelességet. Ha vagyon oka minden Nemzetnek az ő RÉGI ÓKLEVE-

LEIT napfényre ereszteni, bizonyosan a' MAGYAR NEMZETNEK legtöbb, legfontosabb oka vagyon, minthogy a' MAGYAR ÓKLEVELEK nem tsak a' MAGYAR TÖRTÉNET Tudományt, hanem az egész RÉGI VILÁG TÖRTÉNETEIT is képesek fölvilágositani. Ne késsünk ébredni mi Magyarok, midön egész Tudós Európa elömenni sietten siet! — Öseink a' XIII-dik század végéig még sok ollyat tudtak Nemzetiségükröl, a' mit Utóik késöbben egészen elfeledtek. Az Ó-Budai Káptalannak egy 1228-dik évi Óklevele, mellyet az idén Februárius 22-dikén Nagy Tiszteletü Palkovits György kis Prépost és Esztergomi Kanonok Úr nagylelküségéböl, a' mit hálával emlitünk, Esztergomban olvastunk, p. o. így kezdetik: „*In nomine Domini nostri Jehsu Christi. Nos Fratres Budenses, videlicet: Cantor Joannes, Custos Jonas, Decanus Symon; Sacerdotes vero, Petrus CANANEUS* (Kún Péter), *Petrus Dionysii, Gvarinus, et ceteri notum facimus universis.*" A' JÁSZ, az az: PHILISTAEUS Nemzet Hazája mellett igen helyesen lakhattak CANANAEUSOK, az az: KÚNOK is. Mi azt régen tudtuk, hogy Mósesnél a' CANANAEUS bizonyosan KÚN Nemzetet tészen: De azt tsak gyanitani sem bátorkodtunk volna, hogy ezt 1228-dik évben még, vagy már, az Ó-Budai Káptalan is tudta. 's a' t. Azonban, hogy a' JÁSZOKRA viszsza térjünk, miért nevezi Pázmándy Sámuel azon MAGYAR SZOVAKAT, mellyeket Könyvének egyik helyén kiadott, különösen JÁSZ SZOVAKNAK? a'nak mi okát adni nem tudjuk. *) És e'nyi elég legyen

*) Samuelis Pázmándy, Schediasmata Praeludialia Cogitationum Conjecturalium. Pestini, 1786. 8. pag. 175. — Úgy gondoljuk, hogy a' mi történeti igyekezeteink Pázmándy Gyanitgatásaitól is olly meszszo vagynak, mint az Ég a' Földtöl.

most a' MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZ Nemzet MAGYAR NYELVÉRÖL. Más helyen és máskor ezeknél nyomosabb történeti okokat adhatunk. Lássuk addig inkább azt, ha ezen MAGYAR ORSZÁGI MAI JÁSZOK is NYILAZÓK voltak-e?

82. §.

Hogy a' Magyar Országi Mai JÁSZOK is NYILAZÓK voltak, azt Kaprinai István szorgalma és fáradsága által OKLEVELEKBÖL tudhatjuk. Róbert Károly Magyar Király 1323-dik évben, Zokánfi Larzánt, Furduchfi Ivachunt és más Jászokat különös kegyelmekkel megajándékozván, mondja: „*In Statum, Numerum et Cetum JAZONUM Regie Majestati specialiter PHARETRIS exercituare debentium transferendos duximus.*" Sigmond Magyar Király Tatán 1425-dikben költ Kegyelem Levelében Istvánfi Jánost, Péterfi Tamást és Miklósfi Pétert a' PHILISTAEUSOKNAK, vagy is JAZONESEKNEK Kapitányaikat lekötelezi: „*Ut dum et quando tempore congruente Universitatem JAZONUM nostrorum de nostrae Maiestatis Mandato exercituare et nostram expeditionem, ad quam ex consvetudine obligantur, ingredi contingeret, ex tunc idem Joannes et Petrus ad huiusmodi nostrum exercitum CUM OCTO PHARETRICIIS in eorum expensis proficisci teneantur, et sint adstricti.*" Ugyan Sigmond Király Karansebesen 1428-dikban költ másik Kegyelem Levelében, mellyet PHILISTAEUSAINAK adott, rendeli: „*ILLOS etiam PHARETRARIOS, seu homines Exercituantes, QVOS IPSI PHILISTAEI NOSTRI DE IPSORUM MEDIO ad exercitus nostros ex nostra commissione et dispositione DIRIGERE*

DEBENT, debitis temporibus apromptuando, versus et ad illas partes, quas jusserimus, destinare debeant." *) A' Magyar Országi Mai JÁSZOK tehát, mint az ÓKLEVELEKBŐL kitetszik, valóban PHARETRARIUSOK, az az: TEGZESEK, vagy, a' mi épen e'nyit jelent, SAGITTÁRIUSOK, az az: NYILAZÓK voltak. Innend történt, hogy Földeik is NYILASOKRA voltak fölosztatva, és különösen a' Magyar Fejedelmeknek, mint I. Mátyás Királynak 1473-diki és II. Ulaszló Királynak 1492-diki Óklevelébül kitetszik, PHARETRALIS PROVENTUSOKAT, az az: NYILAS JÖVEDELMEKET is adtak. **) Az a' vélemény, hogy a' JÁSZ Nemzetnek PHILISTAEUS neve is BALISTARIUS jelentéssel bírna, egy szerentsétlen, üres és fenéktelen Vélemény. Ha a' JÁSZOKRÓL, mint egyenesen PHILISTAEUSOKRÓL, fogunk értekezni, e' Mende Mondát is, meg azon másikat is, hogy a' JÁSZOK tsak Róbert Károly, vagy, mint mások vélekednek, tsak Sigmond Király alatt kezdettek volna PHILISTAEUSOKNAK hivatni, érdeme szerént meg fogjuk tzáfolni.

83. §.

De a'nak megmutatására, hogy a' JÁSZOK valóban NYILAZÓK voltak, még fontosabb tanu okot nyujt Kaprinai István magából a' JÁSZ Nemzet nevébül. Írja tudniillik az áldásban élen-

---

*) Stephani Kaprinai, Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae. Vindobonae, 1771. 4. Parte II, pag. 314—315. — Cf. Stephani Kaprinai, Collectaneorum MSS. B. Tomulus XLIII. in 4-o pag. 163—164. MS. Bibl. Univ. Pestiensis.

*) Petri Horváth, Commentatio de Initiis ac Maioribus Jazygum et Cumanorum. Pestini, 1801. 8. p. 121—122.

dö Tudós Férfiu: „*Et quia singulari Arcuum tractandorum dexteritate pollebant, Regibusque nostris in bello Pharetris ac Balistis (?) mereri obstricti erant; idcirco ex Hungarico IJÁZ, vel contracte JÁZ, dicti sunt JÁZONES, latine vero a pharetris ac balistis, vocati sunt Pharetrarii, Balistarii, item Balistaei* (ez a' szó sehol sem jö elö), *ac corrupta sensim voce Phalistaei (?), demum Philistaei. IJ enim vox Hungarica ARCUM, Sagittam, Pharetram, Balistam significat. Unde quemadmodum Vadász ex Vad, id est: Fera, Ferarum Venatorem: Juház ex Juh, id est: Ove, Ovium Custodem: Lovász et Ló, id est: Equo, Agasonem; ita IJÁZ, ac omissa vocali I, JÁZ, Sagittarium, Pharetrarium, item Balistarium, Phalistaeum, demum Philistaeum notat. Didici haec a Spectabili Viro, Francisco Subich, Excelso Consilio Regio Posoniensi a Secretis. Utinam ille eruditissimum Opusculum de Cumanis et Jazygibus ab se scriptum luci publicae propediem daret, multa inde disceremus.*" Az az: „*És mivel különös ügyességgel tudtak az Ijakkal bánni, és Királyainknak a' háboruban Tegzesen és SzámszerIjakkal* (Balistákkal) *szolgálni kötelesek valának, azért a' Magyar IJÁZ, vagy röviditett JÁZ szótól JAZONES nevet nyertek, Róma nyelvén pedig a' Tegzektől és SzámszerIjaktól Pharetráriusoknak, Balistáriusoknak, nem különben Balistaeusoknak* (újra mondjuk, hogy a' Jászok, tudtunkra, soha sem hivatnak Balistáriusoknak, Balistaeusoknak és Phalistaeusoknak) *későbben Phalistaeusoknak*, végre *Philistaeusoknak hivattak. Ugyan is az IJ*

Magyar szó a'nyit tészen, mint a' Latán ARCUS, SAGITTA, PHARETRA, BALISTA szovak jelentenek. A' honnand valamint a' Vad szótól Vadáz, a' Juh szótól Juház, a' Ló szótól Lováz ered: Úgy az IJÁZ szótól, elhagyván az I betüt, JÁZ lészen, és Sagittarius, Pharetrarius, Balistarius, Phalistaeus, végre Philistaeus jelentéssel bír. Tanultam ezeket Tekéntetes Subich Ferentztöl a' Felséges Királyi Helytartó Tanáts Titoknokától. Vajha igen tudós munkáját, mellyet ö a' Cumánusokról és Jazygesekröl készitett, nem sokára napfényre eresztené, e'böl sokat tanulhatnánk." *) Kaprinai, vagy inkább Subich véleményét fön akadás nélkül követte Pray György **); követte Horvát Péter, ki azonban, mint fölebb (a' 13-dik §-ban) szovait láttuk, a' JÁSZ nevet a' Magyar IJAS mellék szótól származtatja ***); követte Bárdosy János, ki még a' Balistarius szóból is Falasokat faragott. ****) Itt tehát elkerülhetetlenül szükség kérdenünk: Vallyon bizonyos-e Subich Ferentznek azon véleménye, hogy a' JÁSZ NEMZET-NEVE maga is SAGITTARIUS, vagy PHARETRARIUS jelentéssel bír?

---

*) Stephani Kaprinai, Hungaria Diplomatica temporibus Mathiae de Hunyad Regis Hungariae. Vindobonae, 1771. 4. Parte II, pag. 314.

**) Georgii Pray, Dissertationes Historico — Criticae in Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum. Vindobonae, 1775. fol. pag. 122. Irja Pray: „*IJÁSZ enim, aut mollius JÁSZ, Sagittarium nobis patrio vocabulo notat.*"

***) Petri Horváth, Commentatio de Initiis ac Maioribus Jazygum et Cumanorum. Pestini, 1801. 8. pag. 191.

****) Joannis Bárdosy, Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis. Leutschoviae, 1802. 4. pag. 250. 273.

84. §.

Minekutána ezen Értekezésünknek több helyein mi is a' JÁSZ Nemzet NEVÉT nyilván SAGITTARIUS és PHARETRARIUS jelentésüvé tettük, ha ki nem mondanók is világosan, mindenki észrevehetné, hogy Subich Ferentz magyarázatát mi hitelesnek és valóságnak tartjuk. Azonban Subich Ferentz magyarázatából, a' mit jól megértsenek Olvasóink, mi tsak azt tartjuk hitelesnek, helyesnek és valóságnak, a' mit mi itt mostan ime Tételben kimondunk. „A' JÁSZ NÉV MAGA IS A'NYIT JELENT, MINT RÓMA NYELVÉN A' SAGITTARIUS, PHARETRARIUS, ARCITENENS SZOVAK JELENTENEK." Magát egyébbaránt a' Subich Ferentztől megállapittatott MAGYARÁZAT MÓDOT a'nyira nem tartjuk és tarthatjuk hitelesnek és valóságnak: Hogy e' MAGYARÁZAT MÓDRA nekünk több észrevételeket szükséges tennünk, következésképen az a' mi vallásunk a' MAGYARÁZAT MÓD felül, hogy az, ha valót foglal is magában, helytelen MÓDON állitja elő a' valót. Már az mindjárt tévedés Subich Ferentz magyarázatában, hogy a' JÁSZ nevet JÁZ formában vészi föl. Tudja azt mindenki, hogy a' JÁSZ Nemzet neve nem JÁZ, hanem JÁSZ. Az Óklevelekben, igaz, JAZONES nevet viselnek a' JÁSZOK, de tsak azért viselik a' JAZONES nevet, mivel a' régi Magyar Helyes Írás, a' mit ezer meg ezer Óklevelek bizonyitanak, a' mai SZ hangot majd Z, majd SC, majd SZ betükkel jelelte. A' Boldva Melléki Mise Könyv két Halotti Beszédeiben is a' mai SZAKASZTJA szó ZOCOZTIA, a' FESZE mai szó FEZE, a' mai SZÖMÖTÖKKEL szó SZUMTUCHEL, a' mai SZENT szó SZENT, a' mai SZERELMES szó SCERELMES. Ezért

írta a' Nagy Révai a' mai SZ Betüröl: „*Pro sz, signo sibili acuti, idem sz; deinde sc, et z.*" Az az: „*Az éles sziszegés sz jeléül elöjö ugyan sz; azután sc, és z.*" *) A' régi Magyar Helyes Írás szerént tehát JAZ, JASC, és JASZ a'nyit jelent, mint ma JÁSZ. Hibáson emlegeti továbbá Subich Ferentz a' VADÁZ, JUHÁZ, LOVÁZ szovakat is, mint most is keletben valókat! Ezeket a' Magyar, mint kiki tudja, VADÁSZ, JUHÁSZ és LOVÁSZ formában mondja is, írja is. Azt pedig, mint jött az IJ = ARCUS szóhoz az ÁSZ végezet? Subich Ferentz épen meg nem érénti. Nem is emlitjük bövebben itt a' BALISTÁRIUS, BALISTAEUS, és PHALISTAEUS szovak körül ejtett botlásait, minthogy ezekröl a'nyit, a' mennyit itten kellett, már szólottunk, és máshelyen egész készülettel akarunk szólani. Kivánatos tehát, hogy TUDÓMÁNYOSAN itten magunk fejtsük meg egész hitelességig a' JÁSZ Nemzet NEVÉT. Ezt tsak azért is kell tselekednünk, mivel a' JÁSZ Névnek másféle formáit is illik és szükséges esmérni Olvasóinknak.

85. §.

Régi szova a' Magyar Nyelvnek az IJ szó, melly Róma Nyelvén a'nyit jelent, mint ARCUS, Német Nyelven pedig a'nyit tészen, mint BOGEN. Közelit az IJ Magyar szóhoz a' Tatár és Uigur Nyelvnek YA szova ARCUS és BOGEN jelentéssel **); közelit az IJ Magyar szóhoz a'

*) Joannis Nicolai Révai, Antiquitates Literaturae Hungaricae. Pestini, 1803. 8. vol. I, pag. 53. Cf. pag. 34—40.

**) Julius von Klaproth. Abhandlung über die Sprache und Schrift der Uiguren. Paris, 1820. fol. S. 21. —— Kurdus és Török Nyelven is IAI = SAGITTA. Lássad: Julius von Klaproth, Asia Polyglotta. Paris, 1822. 4. S. 79.

Görög Nyelvnek Ἰος, Ἰω, Ἰὰ, szova MISSILE és SAGITTA jelentéssel *); közelit az IJ Magyar szóhoz a' Római Nyelvnek IACULUM szova TELUM és MISSILE jelentéssel **); közelit az IJ Magyar szóhoz az Északi Nyelvnek YR szova ARCUS és BOGEN jelentéssel ***): De, hogy e' közelitések mellett sem költsönözte a' Magyar Nemzet IDEGEN NYELVBÖL az ő IJ szovát, az onnand bizonyos, hogy a' Szent Írásban a' PHILISTAEUSOK, a' mai JÁSZOKNAK, mint máskor látni fogjuk, tagadhatatlan Öseik, már nagy MESTEREI voltak az IJJAL bánásnak; hogy a' PÁRTUSOK, kiknek Nemzetükhöz a' JÁSZOK és MAGYAROK tartoznak, hasonlóképen a' NYILAZÁSRÓL minden más Népek fölött magasztaltatnak; hogy végre mind a' PHILISTAEUSOKNÁL, mind a' PÁRTUSOKNÁL, a' mit részént már (a' 36. §-ban) megbizonyitottunk, részént más helyen megfogunk mutatni, elöjö már hajdan a' JÁSZ Nevezet. Azonban mind e' mellett is magánál a' Magyar Nemzetnél is ezen IJ szó a' Régiségben más formákban is találtatik, és nem csak úgy használtatik, mint ma használtatni szokott. A' Mária Királyné alatt készittetett Régi Magyar Bibliában, mellyet Kézíratban a' Bétsi Tsászári Könyvtár bír, 1383-dik évböl olvashatni Oseásnál Cap. V, v. 5. „*Et in illa die conteram ARCUM Israel, in valle Iezrahel.*" Az az: „*És annapon megtöröm Israelnek IJÉT Iez-*

*) Johann Gottlob Schneider, Kritisches Griechisch—Deutsches Handwörterbuch. Züllichau und Leipzig, 1797. 8. I. Band, S. 681.

**) Immanuel Joh. Gerhard Scheller's, Lateinisch-deutsches Lexicon. Leipzig, 1788. 8. II. Band, S. 2555.

***) Gustav Thormod Legis, Fundgruben des alten Nordens. Leipzig, 1829. 8. I. Band, S. 73. 80.

raelnek völgyében." — Oseásnál Cap. I, v. 7. „*Et domui Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo Suo: et non salvabo eos in ARCU, et gladio, et in bello, et in equis, et in equitibus.*" Az az: „*És Juda házának irgalmazok, és meg szábadétom ötet ő Urában Istenében: és nem szabadétom ötet IJBEN, és törben, és hadban, és lovakban, és lovagokban.*" — Oseásnál Cap. II, v. 18. „*Et ARCUM et gladium et bellum conteram de terra.*" Az az: „*És IJET, és tört, és hadat eltörlök földről.*" — Oseásnál Cap. VII, v. 16. „*Facti sunt, quasi ARCUS dolosus.*" Az az: „*Löttenek monnal álnálkodó IJ.*" — Amosnál Cap. II, v. 15. „*Et tenens ARCUM non stabit.*" Az az: „*És IJET tartó nem állhat.*" — Zachariásnál Cap. IX, v. 10. „*Et dissipabitur ARCUS belli.*" Az az: „*És eltékozlatik a' hadnak IJE.*" — Zachariásnál Cap. IX, v. 13. „*Quoniam extendi mihi Judam, quasi ARCUM.*" Az az: „*Mert ki terjesztém én magamnak Judát, monnal IJET.*" — Zachariásnál Cap. X, v. 4. „*Ex ipso ARCUS praelii.*" Az az: „*Ő belöllö viadalnak IJE.*" — Habacucnál Cap III, v. 9. „*Suscitans suscitabis ARCUM tuum.*" Az az: „*Feltámasztván feltámasztod te IJEDET.*" — Judithnál Cap. V, v. 16. „*Ubicunque ingressi sunt sine ARCU et SAGITTA.*" Az az: „*És valahová bémentének IJNÉL és NILNÁKÜL.*" Hogy az itt elöjövő IJ-ÉT, IJ-BEN, IJ-ET, IJ-E, IJ-ED-ET, IJ-NÉL formák más Íróknál és a' mai Magyar Nyelvben IJ-ÁT, IJ-BAN, IJ-AT, IJ-A, IJ-AD-AT, IJ-NÁL, azt, úgy véljük, mindegyik Nemzeti Nyelvét esmérö Magyar jól tudja.

86. §.

Azon Magyar Szent Írásban, mellyet a' XVI-dik Században Kolosvárott Heltai Gáspár kiadott, találtatik Mósesnél Genes. IX, 13. pag. D 3. recta: „*ARCUM meum ponam in nubibus.*" Az az: „*Az én IYEMET helyhesztetem a' fellegbe.*" — Mósesnél Gen. IX, 16. pag. D 3. versa: „*Eritque ARCUS in nubibus.*" Az az: „*Az okáért lészen az én IYEM a' fellegbe.*" — Mósesnél Gen. XXVII, 3. pag. M 3. versa: „*Sume arma tua, pharetram, et ARCUM, et egredere foras.*" Az az: „*Veddfel azokáért szerszámidat, tegzödet, IYEDET és menyki a' mezöre.*" 's a' t. — Melius Péter Jób Könyvében Cap. XX, 24—25. pag. N. versa írja: „*Fugiet Arma ferrea, et irruet in ARCUM*" Az az: „*De az atzélból tsénált SZÁMSZeRIG IYH meg sebheti es ki végezi e' világból.*" A' másik versben: „*Eductus et egrediens de vagina sua, et fulgurans in umaritudine sua.*" Az az: „*Az KÉZ-IJES kivonsza a' Tegezból a' Nilat, és kibotsátván az IJBÖL, és a' Nilnak a' vasa behatván az epéjére.*" — Más részröl Székel István Magyar Soltáraiban, mellyek 1548-dikban Krakkóban jöttek nyomtatás alá, találtatik pag. 35. recta: „*Fegyvert vontanak az hitetlenök, és megvonták az ö IVEKET, hogy le verjék az szigint és az nyomorultat.*" Továbbá ugyan nála valamivel alább: „*Az ü fegyverek be' mennyen az ü szivökbe: és az ü IVEK eltöröltessek.*" Ismét nála pag. 19. recta: „*És az te IVEDNEK idegét igazgatod az ü ortzájok ellen.*" — Károlyi Gáspár Magyar Bibliájában elö jö Mosesnél Gen. XXVII, 3. „*Kérlek annakokáért, végyed a' te fegyveridet, tegzedet, és KÉZ-IVEDET.*" — Káldi György Magyar

Bibliájában Mósesnél Gen. XXVII, 3. „*Vegyed fegyveridet, a' tegzet és a' KÉZ-IJAT.*" Káldi Forditásában Gen. XXVIII, 22. „*Egy részt adok neked a' te atyádfiain kivül, mellyet én az Amorraeus kezéből vettem el kardommal és KÉZ-IJAMMAL.*" Ugyan nála Josue XXIV, 12. „*Nem a' te kardoddal, sem KÉZ-IJADDAL.*" — Ismét nála Zakariásnál Cap. IX, 10. „*És elhányattatik a' hadnak KÉZ-IJA.*" 's a' t. — Ki tetszik e' helyekből mindenek előtt, hogy nem csak az IJ forma volt keletben a' Régi Íróknál, hanem az IJH és IV forma is, a' mi egyenesen oda vezet, hogy az ARCUS a' legrégiebb időkben t s u p á n I nevet viselt Magyarul, minthogy a' J, H, és V betűk nálunk majd nyugvó, majd mozgásba jövő LEHELLET BETÜK valának. *) Azután pedig az is kitetszik még e' helyekből, hogy az IV ugyan mindig vékony magánhangzót kívánt maga mellé, de az IJ formát ki vékony, ki vastag magánhagzóval használta, a' mi az I magánhangzónak gyakor tulajdona. **) Példák e're, hogy híven megértessünk, az Igaz, Hiedelem, Bizodalom, Igen, Irgalom 's a' t. szovak. De az IJ forma még meszszebb kiterjedésben használtatott, minthogy ki azt írta: IJ-EM, IJ-ED, IJ-E; ki azt: IJ-AM, IJ-AD, IJ-A. És innend vagyon, hogy a' Szókönyvekben ma is IJ-ATS-KA is, IJ-ETS-KE is, KIS IJ-AT jelent. Ezekből az IJ, IJH és IV Magyar Szovakat a' Magyar NYELV BELSŐ TÖRTÉNETE, nem pedig ÖNKÉNYES VÉLEKEDÉS szerént esmérjük.

---

*) Joannis Nicolai Révai, Elaboratior Grammatica Hungarica. Pestini, 1806. 8. vol. 1, 83. 109—118.

**) Joannis Nicolai Révai, Elaboratior Grammatica Hungarica. Pestini, 1806. 8. vol. 1, pag. 62—63.

87. §.

87. §.

Az ÉSZ szó Magyar nyelven a'nyit jelent, mint Róma Nyelvén MENS, PRUDENTIA, vagy Német Nyelven a' VERSTAND szó jelent. Valamint ma mondani szokjuk TÜZ-ÉSZ, LÁNG-ÉSZ, TÜZKÖ-ÉSZ, úgy hajdan is használta a' Magyar Nyelv Öszszetételben ezen ÉSZ szovat, de olly módon, hogy a' Vastag Magánhangzók mellett a' Magyar Nyelvnek Euphoniai Szabásai szerént az ÉSZ szó ÁSZ formára által változtatnék. A' KERT-ÉSZ, a' RÉV-ÉSZ Magyar Szovak, akár mint törjük fejünket, most is tsak ollyan embert jelentenek, a' kinek a' KERT-HEZ, vagy RÉV-HEZ Esze vagyon, az az: a' ki KERT-ÉSZ, vagy RÉV-ÉSZ. Így tehát a' HAL-ÁSZ, RÁK-ÁSZ, VAD-ÁSZ, LOV-ÁSZ, MADAR-ÁSZ, szovak is tsak ollyan embereket illetnek, a' kiknek a' HAL-ÁSZ-AT-HOZ, RÁK-ÁSZ-ÁS-HOZ, VAD-ÁSZ-AT-HOZ, LOV-ÁSZ-SÁG és MADAR-ÁSZ-AT-HOZ valóban ESZÜK vagyon, tsak hogy e' szovakban az Euphonia az ÉSZ szovat ÁSZ formára épen úgy föltserélte, mint a' HAT-SZOR Öszszetételben a' SZER szóból SZOR szovat tsinált. És ezt az általváltoztatást kezdetben tsak a' MAGYAR NYELV tselekedte; a' PALÓTZ NYELV ellenben, úgy látszik, hajdan HAL-ÉSZ, RÁK-ÉSZ, VAD-ÉSZ, LOV-ÉSZ, és MADÁR-ÉSZ, szovakkal élt, minthogy a' Balaton Melléki Régi Nyelv szerént ma is RÁK-ÉSZ-NI járnak az Emberek, és mivel ma is sok együgyü Ember BÁM-ÉSZ-KOD-IK, nem pedig BÁM-ÁSZ-KOD-IK. A' ki ezen Nyelvünk természetén épült ÁLLITÁSOKAT megnem foghatja, a'nak szabad legyen fülébe sugnunk, hogy még a' MAGYAR NYELV ALKATMÁNYÁRÓL nem elmélkedett. Szakasztott illyenek

e'nek minden öszszetételei, mellyek ma vastag és vékony formativákkal birnak, mint p. o. FÁR-AD, EP-ED, TÁM-ASZ-T, ER-ESZ-T, HAB-AR, KEV-ER, IR-AT, VER-ET. 's a' t. Ezekben tsak egy volt hajdan a' formativa, és az is jelentö volt; a' másik formativa pedig Hangkövetésböl származott. De nints itt helyük a' Grammatikai bövebb Fejtegetéseknek. Elég legyen inkább azt mondani, hogy a' JÁSZ Név az I-ÉSZ öszszetételböl eredett, 's a'nyit jelent ízröl ízre, mint ARCUS-MENS, vagy BOGEN-VERSTAND. E'böl lett Euphoniai Szabások által utóbb föképen azoknak szájukban, kik IJ-AM, IJ-AD, IJ-A formákkal éltek, az I-ÁSZ, vagy az I Betüt J Betünek mondván ki, a' JÁSZ, JÉSZ Nevezet. Az ARCUS-MENS, vagy BOGEN-VERSTAND pedig nem épen a'nyi-e a' jelentés velöjére nézve, mind SAGITTARIUS, ARCITENENS, PHARETRARIUS? Így a' JÉSZ és JÁSZ Magyar Szovaknak gyökeres jelentésükhöz eljutottunk, 's ha ezután Ἰήσων nevet olvasunk Orpheusnál (v. 70. 270. 1208. 1510.) és Hesiodusnál (Theog. v. 999.) a' JÁSON név helyett, tudjuk, hogy ezt eredetiképen nem a' Görög Nyelv Dialectusaiból, hanem a' MAGYAR NYELV Természetéböl kell megfejteni. A' JÉSZ, másképen GYÉSZ névnek ismét sokféle helyes írásbéli Különbözései vagynak. Illyenek p. o. GYÉZA, GES, GESS, JESSE, JESSA, IS, ISSA, ISSUS, IATZA, IAZA, GAZA, GEYSA 's a' t, mellyek vagy a' Nemzeti JÁSZ és JÉSZ Név helyett, vagy a' JÁSON (nem pedig VICTOR) tulajdon Név helyett használtattak. *)

*) Josephi Flavii, Opera. Amstelaedami, 1726. fol. Tomo I, pag. 607—608. Antiquit. Judaic. Libro XII. Cap. 5. — Cf. Machabaeorum Libr. II. Cap. 4. v. 7. — — Joannis Zonarae, Annales. Parisiis, 1686. fol. Tomo I, 204.

88. §.

Ezen SZÓ-MAGYARÁZAT, mellyet mi nem a'nyira magunk adtunk, mint inkább magából a' Történet Tudományból kifejtettünk, már nem tartathatik gyermeki játéknak, nem tekéntethetik haszontalanságnak. Ezt az Ók Levelek hírdetik; ezt a' Történeti Kutfők századról századra erösitik; ezt az a' tapasztalás, hogy a' Napkeleten a' Nemzeti Nevek JELENTÉSSEL BÍRÓK, hitelesiti; ezt mi még sok új okokkal fogjuk minden lépten nyomon támogatni, ha a' MÓROKRÓL, a' JÓNESEKRÖL, és a' STRELITZEKRÖL, mint a'nyi meg a'nyi Magyar Eredetü JÁSZ NÉPEKRŐL, egész kiterjedésben fogunk szólani. Ha valaki, mi bizonyosan utáljuk az üres SZÓ-MAGYARÁZATOKAT, mint Történeti Méltatlanságokat, és azért intünk is, de kérünk is másokat, hogy az emberi észnek e'féle gyáva Betegségeire nevetemedjenek. Meg határoztuk mi (az 55-dik §-ban), mikor lehet, kell és szabad Szó-Magyarázattal élni a' Történet Tudomány Körében, 's úgy véljük, hogy ezen Értekezésben sehol sem vétettünk saját határozásunk ellen. Utasitás gyanánt határozásunkhoz adhatjuk még azt is, hogy a' Történet Tudományban három féle Szó-Magyarázat szokott elöfordulni. Némelly Szó–Magyarázat egy általán fogva HIBÁS; némelly HIBÁS ugyan, de még is néha századokig is HASZNÁLTATOTT a' Történet Tudományban; némelly BIZONYOS. Az elsöt a' Történet Visgáló vagy elhallgatja, vagy, ha futólag megemliti is, mint tévedést kárhoztatva emliti-meg. A' másodikat a' Történet Visgáló esmérni és megemliteni köteles azon jelentéssel: hogy e' Szó Magyarázat Hibás ugyan, de még is a' mennyire eddig, vagy amaddig az Idö Korig a'

Történet Íroktól Valónak tartatott, és használtatott, itt, vagy ott fölvilágositja a' Történet Tudományt. A' harmadik Szó-Magyarázat az a' Történet Tudományban, a' mi a' Tengeri Hajósoknál a' Magnes Tő. Így p. o, ha Otrokotsi Ferentz, a' Magyar IÁSZ Szovat SIDÓ NYELVBŐL magyarázván, állitja, hogy a' JÁSZ NÉV a'nyit jelent, mint ROBUSTUS, egy általán fogva bibás magyarázatot adott *); ha Palkowitsch György, a' Magyar JÁSZ szovat a' SZLÁV NYELVNEK régi JAZYK, vagy GAZYK szovából magyarázván, állitja, hogy a' JÁSZ NÉV a'nyit jelent, mint PAGANUS, hibás magyarázatot adott ugyan, de még is ollyast, melly a' Történet Tudományban sokáig HASZNÁLTATOTT, és a' melly, mint már érintettük, fölvilágositja a' Történet Tudomány egyik idő szakaszát. **) Midőn Kún László Királyhoz 1287-dikben írta a' Római Pápa: „*Te cum Tartaris, Saracenis, Neugeriis, PAGANIS conversatione damnata confoederare diceris*" nem a' JÁSZOKAT értette-e a' Pápa a' POGÁN Név alatt? ***) Vagy nem tulajdon Név-e a' PAGANUS Név Stritternél Illuricumnak némelly Népségére nézve? ****) Hiszen a' Notitia Imperii nevü Régiségben SARMATAE GENTILES nevü Nép is találtatik, és ez is JÁSZ NÉP volt, a' mit kifejteni a' HELLEN név alá való. Hogy ma a' Hel-

---

*) Francisci Foris Otrokotsi, Origines Hungaricae. Franequerae, 1693. 8. Parte I, 429.

) Abkunft der Magyaren. Von G. P***. Presburg, 1827. 8. S. VI.

***) Stephani Katona, Historia Critica. Budae, 1782. 8-vo Tomo VII, 932. 933. 934.

****) Stritteri, Memoriae. Tom. II, Parte I, Vol. II, pag. 411—415.

lenek alatt Görögöket értenek, mi igen jól tudjuk. De egészen más tárgy az, kiket neveztek hajdan Helleneknek az Ásiai Tudósok és kik voltak eredetiképen a' Hellenek? Más megint az, kik a' mai Hellenek? —

89. §.

Tudván Szó Magyarázatunkból bizonyosan, hogy a' JÁSZ Név a'nyit jelentett, mint SAGITTARIUS, PHARETRARIUS, ARCITENENS, e' Tudománynak már most igen szép hasznát vehetjük a'ra nézve, hogy a' Duna és Tisza között lakó mostani JÁSZ Nemzet béköltözése elött is már laktak JÁSZOK Magyar Országban. Ezt ugyan az a' környülállás is hihetővé tészi, hogy a' Magyar Nemzet előbb, mint sem e' földre lakni jött, Moldvában, a' JÁSZ Nemzet régi lakhelyében, tartozkodott: De nem lészen még is fölösleg való meghallgatni e' tárgyról a' régi Történeti Kutfőket. A' Bétsi Képes Krónikában olvastatik Aba Sámuel Magyar Király Uralkodása korából: „*SAGITTARII enim occiderant eos.*" Az az: „*Mert a' JÁSZOK megölék a' Németeket.*" *) Mivel ez az öldöklés Sopron Vármegyében, vagy tőle nem igen meszsze történt a' Bétsi Képes Krónika szerént, azt kell itt gondolnunk, hogy a' SAGITTARIUS név e' helyen Tulajdon Név, és' különösen azon Sopron Vármegyei JÁSZOKAT illeti, kikről utóbb is emlekeznek az Óklevelek. II. András Magyar Királynak Sopron Vármegyét illető némelly 1225-dik évi Oklevelében előjö: „*Juxta terram SAGITTARIORUM.*" Az az:

*) Joannis Georgii Schwandtneri, Scriptores Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, 103. In Chronico Thurótziano. Parte II, cap. 37.

„*A' JÁSZOKNAK földük mellett.*" *) V. István ifiu Királynak némelly 1270-dik évi Oklevelében is találtatik: „*Quod SAGITTARIOS nostros DE COMITATU SOPRONIENSI, quos, in consvetis LIBERTATIBUS ipsorum conservantes, favore et gratia prosequi intendimus.*" Az az: „*Hogy a' mi SOPRON VÁRMEGYEI JÁSZAINKAT, kiket, birt SZABADSÁGAIKBAN megtartván, kedvezésünkkel és kegyelmünkkel illetni szándékozunk.*" **) E' Sopron Vármegyei JÁSZOK, minthogy a' BISSENUSOKKAL, az az: VAS NEMZETTEL (Scythákkal) együtt laktak, VAS JÁSZOK valának. — Más helyen Péter Magyar Királyról írja ismét a' Bétsi Képes Krónika: „*Tandem, milites ejus* (Petri) *omnes a SAGITTARIIS sunt interemti; ipse vero vivus captus est et obcoecatus.*" Az az: „*Végre* (Péternek) *Katonáit a' JÁSZOK mind megölték, magát pedig elevenen megfogták és megvakitották.*" ***) Mivel e' történet Székes Fehérvár körül ment végbe, nem lehetetlen, hogy itt azon Somogyvármegyei szomszéd JÁSZOKNAK Öseikről tétetik említés, kikről 1212-dik évben írta III. Intze Pápa a' Veszprémi Püspök erőszakoskodásai miatt: „*Cogens insuper Regis SAGITTARIOS et BISSENOS ad De-*

---

*) Diplomatarium Széchényianum Ms. Bibliothecae Széchényiano-Regnicolaris. In 4-to. Tomo I, pag. 293. A' Kézirat Lajstromban e' Diplomatarium *Codex* név alatt jö elő.

**) Diplomatarium Széchényianum Ms. Bibliothecae Széchényiano-Regnicolaris. In 4-to Tomo II, pag. 446. Ez is a' *Codex Diplomaticusban* találtatik.

***) Joannis Georgii Schwandtneri, Scriptores Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, 107. In Chronico Thurótziano. Parte II, cap. 41.

cimas integre persolvendas." Az az: „*Kénszeritvén még ezek fölött a' Király JÁSZAIT és BISSENUSAIT az egész Tized megfizetésére.*" *) E' JÁSZOK is, mint szembetünő, a' VAS Nemzet szomszédságában laktak. Ismét más helyen II. István Magyar Királynak Tseh háborujáról mondatik a' Bétsi Képes Krónikában: „*Bohemi videntes SAGITTARIOS venire, sine dubio sciverunt veritatem esse, quod audierant. Qui impetum super SAGITTARIOS fecerunt; BISSENI atque SICULI vilissimi usque ad Castrum Regis, absque vulnere fugerunt.*" Az az: „*Látván a' Tsehek a' JÁSZOKAT jöni, kételkedés nélkül tudták igaznak lenni, a' mit hallottak. Reájuk rohantak tehát a' JÁSZOKRA; a' BISSENUSOK és a' leggyávább SZÉKELEK a' Király váráig seb nélkül futottak.*" **) Az itt elöjövö JÁSZOK a' VÁGI JÁSZOKNAK Öseik lehettek, kiket V. István Magyar Királynak 1272-dik évi Óklevele így emleget: „*Nos attendentes fidelitates et servitia Demetrii, Abraam, Mathey, Deme, Galli et Mikus, SAGITTARIORUM nostrorum de WAGH.*" Az az: „*Mi tekéntvén hívségeit és szolgálatait Demeternek, Ábrahámnak, Demének, Gálnak és Mikosnak, a' mi WÁGI JÁSZAINKNAK.*" ***) A' Vági Bissenusokról és Székelekről is találtatnak Óklevelek.

---

*) Epistolarum Innocentii III, Romani Pontificis Libri Undecim. Edidit Stephanus Baluzius. Parisiis, 1682. fol. Tomo II, 600. Libro XV, epist. 7.

**) Joannis Georgii Schwandtneri, Scriptores Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, 139. In Chronico Thurótziano. Parte II, Cap. 43. — A' Salamon Király alatt Országunkba rohanó HUN-JÁSZOKRÓL olvasd a' 116-dik oldalt.

***) Analecta Diplomatica Wagneriano-Jankovichiana. Ms In 4-to Tomo I. In Bibl. Nic. Jankovich de Vadas

90. §.

II. Gyéza Magyar Király uralkodása alatt is emlittetnek nehányszor a' SAGITTARIUSOK, az az: JÁSZOK a' Történetíróktól. Midőn Freisingeni Otto 1146-dik évnél megemliti, mint akarta II. Gyéza viszsza venni az Austriaiaktól elfoglaltatott Posoni Várt, egyebeken kivül írja: „*Igitur Rex Ungariae superveniens, castraque ponens, Oppidum cinxit, diversis instrumentis tormentorumque generibus adhibitis, ac SAGITTARIIS Oppido circumfusis.*" Az az: „*Tehát a' Magyar Király eljövén, és tábort ütvén, körül foglalta a' Várt, különbféle szerszámokat és álgyu nemeket használván, és a' Várt a' JÁSZOK által bekerittetvén.*" Más helyen, az 1146-dikban az Austriaiak és Magyarok között történt véres ütközetet leírván, beszéli Freisingeni Otto: „*Positis in capite duabus alis, in quibus SAGITTARII, quatenus vim hostium eminus repellerent, erant.*" Az az: „*Elő két szárnyot helyheztetvén, mellyeknél, hogy az ellenség erőjét meszsziről viszsza nyomnák, JÁSZOK valának.*" Valamivel alább ugyan ő: *SAGITTARIORUM impetum, qui in duabus praecedentibus alis positi erant, praevenit.*" Az az: „*A' JÁSZOKNAK rohanásukat, kik a' két elő szárnynál helyheztetve valának, megelőzte.*" *) A' Bétsi Képes Krónika, leírván e'

---

et Jeszenitze. — Nem volt-e e' Vág a' Poson Vármegyei Vág, utóbb „possessio Sala"? Cf. Chrysostomi Novák, Vindiciae Diplomatis Stephanei. Budae, 1780. 8. pag. 15. nota a.)

*) Ludovici Antonii Muratorii Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani, 1725. fol. Tomo VI, col. 665. 667. In Ottonis Frisingensis Episcopi, De Gestis Friderici I. Imperatoris. Libro I, cap. 30. 32.

szörnyü vérontást, megnem emliti ugyan a' SAGITTARIUSOKAT most egyszer, de még is érénti: „*BISSENI vero pessimi, et SICULI vilissimi omnes pariter fugerunt, sicut oves a lupis; qui more solito praeibant agmina HUNGAROBUM.*" Az az: „*A' legroszszabb BISSENUSOK, és leggyávább SZÉKELEK valamennyien egyaránt szaladtak, mint a' juhok a' Farkasok elül; ezek szokás szerént a' MAGYAR Seregeket, mint Elö Tsapat, megelöztek.*" *) Itt a' BISSENUS Név, és e' Népnek megkülönböztetése a' szoros értelemben vétetett MAGYAROKTÓL, egyenesen a' most egyszer elhallgatott, de oda gondolt JÁSZ Nemzetre, nem pedig közönséges NYILAZÓKRA mutat. Szent Baláši Otto is, a' II. Gyéza Magyar Királytól 1161-dikben a' Majlandiak ellen Fridrik Tsászárnak küldetett hadi Segedelemröl beszélvén, írja Krónikájában: „*Rex quoque Ungariae cohorte militum cum SAGITTARIIS Caesari missa exercitum ampliavit.*" Az az: „*A' Magyar Király is, hadi osztályt küldvén a' JÁSZOKKAL a' Tsászárnak, szaporitotta a' sereget.*" **) Hogy e' SAGITTARIUSOK sem valának közönséges NYILAZÓK, hanem egyenesen JÁSZOK voltak, azt a' Tseh Történet Irókból elég határozottan tudhatjuk, kik nyilván ki mondják, hogy azon segedelem, mellyet II. Gyéza a' Majlandiak ellen Fridrik Tsászár számára küldött Dániel Prágai Püspök hoszszas sürgetéseire, ÖT

*) Joannis Georgii Schwandtneri, Scriptores Rerum Hungaricarum. Lipsiae, 1746. fol. Tomo I, 145. In Chronico Thurótziano Parte II, Cap. 65.

**) Ludovici Antonii Muratorii, Rerum Italicarum Scriptores. Mediolani, 1725. fol. Tomo VI, col. 874. Ottonis de S. Blasio, Chronicon. Cap. 15.

SZÁZ Magyar Országi SARACENUSBÓL, helyesebben szólva: ISMAELITÁBÓL, az az: JÁSZBÓL állott. Vincentius írja Krónikájában: „*Eodem anno Dominus Daniel Episcopus Pragensis in legationem ad Regem Hungariae a Friderico Imperatore dirigitur ad rogandum militiam ex parte ejus contra Mediolanenses, qui in festo S. Stephani Regis eorum, legatione peracta, impetratis videlicet QVINGENTIS SARACENIS, cum multis muneribus in Bohemiam revertitur.*" Az az: „*Ezen évben Dániel Prágai Püspök Fridrik Tsászártól a' Majlandiak ellen katona segedelmet kérni a' Magyar Királyhoz küldetett, ki Szent István Király ünnepén végre hajtván követségét, nyervén tudnüllik ÖTSZÁZ SARACENUST, sok ajándékokkal Tseh Országba viszsza tért.*" Ugyan ezt emlegeti a' Chronographus Zazaviensis és Pulkawa is. *) Laktak végre SAGITTARIUSOK Hazugdon is Somogy, vagy Szala Vármegyében. Róluk mondja egy 1268-dik évi óklevél: „*Per Castrenses de Bocha et SAGITTARIOS de Hazugd indebite occupata.*" Az az: „*Mellyeket a' Bochai Vár Nép, és a' Hazugdi JÁSZOK igazságtalanul elfoglaltak.* **) Idövel sok illyen helyeket öszsze gyüjteni fog, kétségkivül, a' Magyar Figyelem Országunk Okleveleiböl.

---

*) Gelasii Dobner, Monumenta Historica Bohemiae. Pragae, 1764. 4. Tomo I, 46—47. 62. Tomo III, 169. 175. 178—176. — E' Saracenusok az Íróknál nem Arabs, hanem Ungarus nevet viselnek. Hogy pedig az Ismaelita Név a' Saracenus Névvel széltében föltseréltetett, láthatni imez Értekezésünkben: „*A' Magyarokról, mint Agarenusokról. Pesten*, 1828. 8.

**) Tek. Tudós Jeszenitzei és Vadasi Jankovich Miklós Tábla Bíró Urnak Óklevél Gyüjteményéböl.

91. §.

E'nyit akartunk most egyszer mondani a' JÁSZOKRÓL, mint MAGYAR NYELVÜ NÉPRŐL és NYILAZÓKRÓL. Megmutattuk-e azt, a' mit Értekezésünk tárgyául fölvettünk, vagy nem? azt másoknak kell megitélniük. Nálunk a' szándék és Igyekezet, úgy gondoljuk, legalább nem hibázott, 's oda törekedett szorgalmunk, hogy mindeneket elégséges emberi hitelességre, az az: magukra a' Kutfőkre épitsünk, nem önkényre, nem képzelődésekre. Soha sem tudtuk betsülni az ollyan Írókat, kik, fön akadásukon könyen segiteni akarván, most századok, vagy ezeredek után jobban akarják tudni a' hajdani Történeteket, mint a' maga magával híven megegyező Régiség. A' mit itt, vagy amott úgy állitottunk, hogy meg nem bizonyitottuk tételünket, azt más alkalommal szándékozunk meg mutatni: Minthogy egy helyen mindent néhány ívekben elő nem adhatunk, 's különben is hasznosnak találtuk némelly tárgyokra nézve mint egy jókor előre figyelmetesekké tenni Olvasóinkat. A'ban soha sem kerestük, vagy találtuk örömünket, hogy az egész Világot MAGYARRÁ tegyük. E' viszketegtől olly meszsze állottunk munkálkodásunkban, hogy némelly Történeti Tárgyokat tiz, tizenöt évig is folyvást hihetetleneknek tartottunk, 's tsak a'kor fogadtuk el Valóságoknak, midőn nekik magunkat tovább már okosan ellenük nem szegezhettük. Minden esetre a'ról kéntelenek vagyunk a' Tudós Férfiakat inteni, hogy itt egyedül a' JÁSZ Nemzet Történetének TÖVISEIT számláltuk elő: A' JÁSZ Nemzet Történetének RÓSÁI még egészen hátra vagynak; hátra vagynak a' többi HAT MAGYAR Népnek megesmértetései. Tsak az EGÉSZNEK Kifejtetése lészen

képes végképen mindeneket fölvilágositani. Egyébbaránt az, hogy munkánkat végre hajtsuk, nem függ tőlünk. Mi azt, a' mit a' Haza Felséges Nádora Századunk és Nemzetünk Ditsösége, kineveztetésünkkor kötelességül reánk bizni méltóztatott, temérdek áldozatokkal és képzelhetetlen fáradsággal elvégeztük: Ha Munkálkodásunkban a' Magyar Nemzet még most nem akarna örömöt, 's elégedést találni, nem kívánna e'nek kiadatásáról gondoskodni, hideg vérrel letészszük tollunkat, és, mivel mi különben is mindent a' Mennyei kegyes Gondviselésre bizunk, azt fogjuk gondolni, hogy máskor más Magyar Hazafi talán nagyobb elömenetellel fogja ezeket nap fényre botsátani. Itéljen igyekezetünkről mindenki, a' mint neki tetszik. Mi itt elértük fő jutalmunkat, ha Te, Méltóságos Férfiu! kegyesen fogadod a' Tőled is nyert segedelmekért régi tartozásunk Adóját. Mind az, a' mit bémutatunk, leginkább nagy lelkü Édes Anyádnak, határtalan kegyelmü Jótévőnénknek, ápolgatásaiból adatik. Vedd tehát úgy, mint Anyai Ajándékot, e' Könyvetskét, 's ha benne kedvet találsz, a' minthogy bizonyosan fogsz találni, kérd velünk, a' mit úgy is önkényt Magad naponként tselekszel, a' Mindenhatót, hogy a' Magyar Nemzetnek e' lelkes és ritka Díszét még sokáig, igen sokáig éltesse! *)

Horvát István,
A' Széchényi Országos Könyvtár Őrzője
a' Magyar Nemzeti Museum mellett.

---

*) A' halandóság a' legnagyobb érdemű férfiakkal is közlevén, nem kell-e attól tartanunk, hogy ezen megbecsülhetetlen történeti nyomozások' közlése egy váratlan eset által félbe szakasztatik? Nem illenék, nem kellene-e okvetetlenül, a' tehetősbeknek egy illy nagy rendü munka kiadásáról jókor gondoskodni?
A' R.